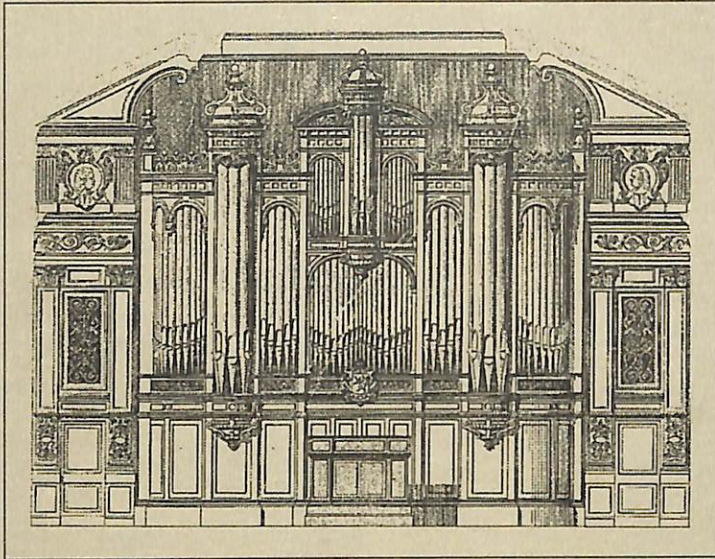

M A A R T 1 9 9 8

1

Orgelkunst

Orgelkunst

Inhoud

Ten Geleide	3
Bijdragen	
Ch. Anneessens' orgel in St.-Jacob Antwerpen Een gebruiksaanwijzing uit 1884 PATRICK ROOSE	5
Een gesprek met André Laporte KAMIEL D'HOOGHE	17
Ostinato per Organo van André Laporte (°1931) RONY PLOVIE	22
Camil Van Hulse RONY PLOVIE	26
Orgelbouw en -restauraties	
Een nieuw koororgel in de Collegiale Sint-Odulphus te Borgloon LUK BASTIAENS	32
Het historische orgel van 1766 in de Saint-Barthélemy-kerk te Moeskroen gerestaureerd PATRICK ROOSE	33
Bouwstenen	35
Besprekingen	39
Mededelingen	43
Agenda	47
Orgeltijdschriften	48

GRANDE FABRIQUE D'ORGUES,
DE CH. ANNEESSENS,
Près de la Station, Grammont.

N° 1.
Orgue de Cathédrale,
à 2 claviers et pédalier séparé.
40.000 Francs.
BEAU BUFFET COMPRIS.

1er Clavier, grand orgue.
1. Montre 16 p.
2. Principal 8 p.
3. Bourdon 16 p.
4. Violoncelle 8 p.
5. Flûte Traversière 8 p.
6. Bourdon harmonique 8 p.
7. Prestant 4 p.
8. Flûte 4 p.
9. Octavin 2 p.

Jeux de combinaison.
10. Quinte Flûte 5 p.
11. Cornet 2-3-4-5 rangs.
12. Plein jeu 5 rangs.
13. Bombarde 16 p.
14. Trompette 8 p.
15. Claron 4 p.

2e Clavier, positif expressif.
1. Quintaton 16 p.
2. Cor de nuit 8 p.
3. Flûte harmonique 8 p.
4. Salsicional 8 p.
5. Flûte douce 4 p.
6. Flageolet 2 p.

Jeux de combinaison.
7. Basson Hautbois 8 p.
8. Trompette harmonique 8 p.
9. Clarinette 8 p.
10. Carillon 2 rangs.

3e Clavier, récit expressif.
1. Bourdon 16 p.
2. Flûte d'orchestre 8 p.
3. Voie de Gambe 8 p.
4. Basson 8 p.
5. Voix céleste 8 p.
6. Flûte octavante 4 p.
7. Musette 8 p.
8. Voix humaine 8 p.

Jeux de combinaison.
9. Octavin 2 p.
10. Basson 16 p.
11. Hautbois 8 p.
12. Trompette douce 8 p.

4e Clavier de Pédales, 30 notes.
1. Flûte ouverte 32 p.
2. Contrebasse 16 p.
3. Violoncelle 8 p.
4. Quintaton 12 p.
5. Soubasse 16 p.
6. Flûte 8 p.
7. Flûte 4 p.

Jeux de combinaison.
8. Bombarde 16 p.
9. Tabouret 8 p.

Pédales de combinaison.
1. Effet d'orage.
2. Tirasse du grand orgue.
3. Tirasse du positif.
4. Tirasse du récit.
5. Octaves graves, grand orgue.
6. Octaves graves, positif.
7. Trémolo du positif.
8. Expression du positif.
9. Expression du récit.
10. Anches grand orgue.
11. Anches positif.
12. Anches récit.
13. Anches récit.
14. Trémolo récit.
15. Copula grand orgue.
16. Copula positif.
17. Copula récit.

N° 2.
Orgue complet
à 2 claviers et pédalier séparé.
15.000 Frs.

1er Clavier, grand orgue.
1. Montre 16 p.
2. Montre 8 p.
3. Bourdon 16 p.
4. Bourdon 8 p.
5. Voie de Gambe 8 p.
6. Flûte harmonique 8 p.
7. Flûte octavante 4 p.

Jeux de combinaison.
8. Cornet 2-3-4-5 rangs.
9. Trompette 8 p.
10. Bombarde 16 p.

2e Clavier, récit positif.
1. Flûte d'orchestre 8 p.
2. Salsicional 8 p.
3. Bourdon 8 p.
4. Voix céleste 4 p.
5. Flûte récit 4 p.
6. Octavin 2 p.

Jeux de combinaison.
7. Basson Hautbois 8 p.
8. Trompette harmonique 8 p.
9. Voix humaine 8 p.

Pédale séparée.
1. Contreb. (trans.) 16 p. ouv.
2. Flûte basse 8 p. ouv.

Jeux de combinaison.
3. Ophéclide (trans.) 16 p. ouv.
4. Tullason (jou récit) 8 p.

Pédales de combinaison.
1. Effet d'orage.
2. Pédales au grand orgue.
3. Pédales au récit.
4. Récit au grand orgue.
5. Expression récit à bascule.
6. Anches grand orgue.
7. Anches récit.
8. Anches au pédalier.
9. Trémolo.

N. B. — 1er Les claviers, pédales et registres placés dans une console séparée du buffet, sur le devant de la tribune.
2e Les claviers accouplés ou non accouplés, fonctionnant au moyen de la machine pneumatique, amènent à toucher que le clavier d'un piano.
3e Le positif est à crescendo et à décroscendo.
4e Tout le mécanisme en fer et entre garni.
5e Les tuyaux en étain poli.
6e Garantie de 10 ans.
7e Pour plus de garantie, au choix de la fabrique, le vis de la machine ne doit être peupé que dix ans après livraison.

N° 3.
BELLE COMBINAISON
D'UN ORGUE
de **8.000 Frs.**
à boîte de jalouses expressives pour chaque clavier.

1er Clavier, grand orgue expres.
1. Montre 8 p.
2. Flûte harmonique 8 p.
3. Flûte octavante 4 p.
4. Bourdon 16 p.

Jeux de combinaison.
5. Plein jeu 2-3-4 rangs.
6. Trompette 8 p.

2e Clavier, récit expressif.
1. Flûte d'orchestre 8 p.
2. Salsicional 8 p.
3. Voix céleste 8 p.
4. Dolce 4 p.

Jeux de combinaison.
5. Basson Hautbois 8 p.
6. Voix humaine 8 p.

Pédale séparée (transp.)
1. Contrebasse 16 p. ouv.
2. Flûte ouverte 8 p. ouv.
3. Flûte octave 4 p. ouv.

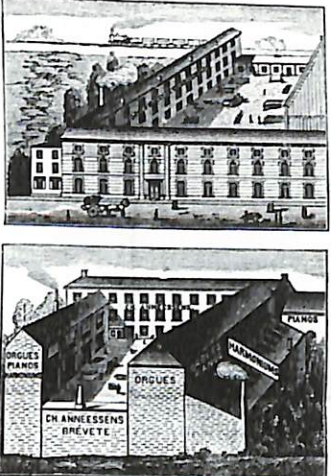
Pédales de combinaison.
4. Effet d'orage.
5. Pédale au grand orgue.
6. Pédale au récit.
7. Expression récit à bascule.
8. Expression récit à bascule.
9. Anches grand orgue.
10. Anches récit.
11. Trémolo.

N° 4.
ORGUE
avec boîte d'expression, à bascule.
3.800 Frs.

1. Bourdon 16 p.
2. Montre 8 p.
3. Bourdon 8 p.
4. Voie de Gambe 8 p.
5. Flûte harmonique 4 p.
6. Flûte octavante 2 p.
7. Trompette 8 p.
8. Pédalier.
9. Clavier de 56 notes.
10. Pédale du grand jeu.
11. Pédale d'expression.

N. B. Au moyen d'un mécanisme simple et ingénieux (inventé par moi) on peut produire sur un orgue comme ci-dessus presque autant de combinaisons que sur un orgue à 2 claviers.

TOUJOURS EN MAGASIN:
ORGUES D'OCCASION
à 1 et 2 claviers.

Afb. 1: Bladzijde uit een prospectus van de firma Ch. Anneessens uit 1884 met afbeelding van de orgelfabrieken te Geraardsbergen

Ten geleide

Een gouden greep

Uit de reacties uit binnen- en buitenland citeren we Prof. Dr. Ewald Kooiman. Hij schreef in het gezaghebbende Nederlandse tijdschrift *Het Orgel* jg. 94, januari 1998, een uitgave van de Koninklijke Nederlandse Organistenvereniging, op spontane wijze een attente laudatio van een volle pagina naar aanleiding van de twintigste verjaardag van het tijdschrift *Orgelkunst* en van *De Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst* (VVOB).

Naast de gelukwensen prijst hij de nieuwe presentatie en drukt zijn grote waardering uit voor het ambitieus redactioneel programma van de twintigste jaargang, gewijd aan de Belgische orgelkunst tijdens de 19de eeuw. Hij vestigt de aandacht op enkele zeer belangwekkende artikelen, die het verdienen in brede kring gelezen te worden. Naast de vermelding van de auteurs Bernard Huys en Johan Eeckeloo krijgt de studie van Walter Callaert, gewijd aan Alphonse Mailly een speciale belichting.

De bibliografische artikelen over manuscripten en eerste drukken van de Belgische orgelmuziek in de 19de eeuw beschouwt Prof. Dr. Ewald Kooiman als een gouden greep die wellicht als voorbeeld voor een soortgelijke onderneming ten onzent zou kunnen gelden. Zich baserend op de drie eerste nummers, het Cavallé-Collnummer was nog niet verschenen, concludeert hij: "Ik wil het blad en dan met name de lopende jaargang met nadruk aanbevelen aan ieder die geïnteresseerd is in de 19de eeuw. Onze conservatoriumbibliotheken dienen ook zeker deze jaargang aan te schaffen."

Een scheve sleep

Via de media werd heel wat ruchtbaarheid gegeven aan het in faling stellen van het orgelbouwbedrijf Loncke dat over een tijdspanne van 155 jaar, over vijf generaties gespreid, vele orgels bouwde, restaureerde en transformeerde. Het was Pieter Loncke die in 1842 het eerste Loncke-orgel maakte voor de kerk van het Noord-Franse Buysseure. Hij zou autodidact geweest zijn alhoewel hij volgens anderen in de leer zou geweest zijn bij de West-Vlaamse orgelbouwer

---

Charles-Louis Vanhoute. De traditie werd voorgezet van vader op zoon. Tijdens het Interbellum werkte Jozef Loncke - de derde generatie - samen met de Duitse orgelbouwer Johannes Klais aan de kathedraalorgels te Gent en te Brugge. In 1958, na de dood van Jozef, zetten de zonen Gerard, Frans en Gabriël de BVBA Loncke verder. Jos Loncke - junior, zoon van Frans, was tot voor een paar weken de bedrijfsleider. Kiezend uit de meest merkwaardige realisaties gaat speciale aandacht naar het nieuwe orgel in de Sint-Gilliskerk te Brugge en de restauratie van de Van Peteghemorgels te Moere en Vrasene.

Over de problemen van de orgelbouwers in België had *De Financieel-Economische Tijd* van 27 december 1997 een gesprek met orgelbouwer Ghislain Potvlieghe. *Moordende concurrentie en ondoordachte administratie* ziet hij als oorzaken van zijn statement: *Vlaamse orgelbouw is gedoemd tot verdwijnen.*

“De tiental resterende Vlaamse orgelbouwers werken drie- tot vijfmaal onder de prijs in vergelijking met Nederland en Duitsland. Zij concurreren elkaar dood. Als de mentaliteit niet snel verandert, spreken we binnen afzienbare tijd niet meer over deze artisanale sector in Vlaanderen.

Neem nu de erkenning van de orgelbouwer. Die berust enkel en allen op de financiële draagkracht en niet op de vakkennis. De inschrijvingswijzen zijn funest. De goedkoopste haalt het op degene die beter artistiek werk verricht. De orgelrestaurateur valt onder dezelfde contractvoorwaarden als de aannemer van wegebouw. Dit betekent dat hij een borgtocht moet betalen.”

Dezelfde administratieve procedure met toewijzing aan de laagst biedende orgelbouwer wordt ook door de Brusselse orgelbouwer Patrick Collon aangehaald in een uitgebreid interview, genoteerd door Dominique Coune in *Le Messenger*; 4me Trimestre 1997, uitgave van *Les Amis de la Musique* te Spa.

De ondertitel, *Avenir sombre en Belgique*, wordt eerst verklaard door het gebrek aan toekomst voor de organisten, met als dramatisch gevolg een tekort aan onderhoud van de orgels, dit in tegenstelling met landen als Duitsland, Oostenrijk en Zweden. Hij vindt het maken van orgels in België ontzettend moeilijk omwille van het administratief systeem van openbare aanbestedingen waarbij het werk bijna steeds aan de laagste inschrijver wordt toegekend. In plaats van de prijzenconcurrentie stelt hij de concurrentie van de ideeën voorop.

KAMIEL D'HOOGHE

PATRICK ROOSE

Ch. Anneessens' orgel in St.-Jacob Antwerpen Een gebruiksaanwijzing uit 1884

I. WAT VOORAFGING

Op 27 augustus 1883 schrijft ene juffrouw Victoria Van Pelt een briefje aan orgelbouwer Charles Anneessens te Geraardsbergen.⁽¹⁾ Ziehier de aanhef, die Anneessens als muziek in de oren moet geklonken hebben:

Monsieur,

Comme je me propose de doter une des plus grandes églises du diocèse d'un nouvel orgue, dit de cathédrale, je vous prie de me faire parvenir la circulaire que vous avez envoyé au curé de cette église lors de l'exposition de Bruxelles.

Il est sousentendu que l'instrument doit être des plus puissants, pouvant soutenir la comparaison aux meilleurs orgues des églises de Paris et qu'un beau buffet en bois de chène occupant la largeur de la nef soit compris dans le prix. Inutile d'ajouter qu'on exigera que le matériel et le meccanisme [sic] doivent être de toute première classe.

Veillez aussi m'écrire combien de temps il vous faudra pour confectionner un instrument pareil et ajouter toutes les explications possibles pour pouvoir les soumettre à des juges compétents.

V. Pelt

PS. Pour informations ultérieures vous adresser au curé de S^tJacques à Anvers

Anvers 27 Aug. 1883

Blijkbaar was de brave dame geïmponeerd door het reclameoffensief van de zakenman, die Anneessens boven alles was. En Anneessens had in die periode echt wel de wind in de zeilen: hij voltooide op dat moment het orgel van de

---

nieuwe Anneessens-orgel op het westerdoksaal. Dit was uiteraard niet naar de zin van A. Knudden⁽⁹⁾, de vaste organist van de Sint-Jacob, die zich in de visie van de lobbyisten (duidelijk zaten Anneessens en Wiegand hier achter) maar moest houden bij zijn koordoksaal-orgel dat hij tot dan toe altijd bespeeld had.⁽¹⁰⁾

Er ontstond een kat-en-muis-spelletje, waarbij de kerkfabriek alles bij het oude liet en dus blijkbaar voldoende vertrouwen had in haar vaste organist. De kerkfabriek stelde zich overigens eerder stroef op tegen Anneessens, misschien was zij er wel niet mee gediend dat de keuze van een orgelbouwer haar in feite opgedrongen geweest was; bovendien was er in Antwerpse kringen duidelijk sympathie voor andere orgelbouwers (Loret, Schyven, Stevens, tot en met "een Duitschen orgelmaker" toe). Anneessens produceert hierover regelmatig luimige opmerkingen:

- in een brief van 3 september 1887: [...] *In alle geval het is maar praat der concurrencie het huis Schyven lukt er mede alleenelyk in Antwerpen, Namur en Kortryck maar op andere plaatsens fiasco complet.*⁽¹¹⁾

- in een brief van 10 augustus 1884 aan kerkmeester De Koninck: [...] *Ik laat u ook weten dat ik tegen 15 9ber een nieuw orgel zal geplaatst staan hebben in de groote zaal der harmonie Arenbergstraat, dit orgel zal ook hebben 3 clavieren en zal goed deze overtreffen van den burgerkring, wat zal schyven [sic] daar van zeggen?*⁽¹²⁾

- in een brief van 25 januari 1884: [...] *In uw geëerde spreekt gij, Heer Pastoor van een Duitschen orgelmaker en van de orgel der S^tJozefkerk.*

Voor wat de Duitschers betreft deze doen in Antwerpen en het geheele land door kwaad genoeg om ze voor deze rede alleen er uit te bannen met geweld.

Over de Sint Josephkerk mag ik U verzekeren [...]⁽¹³⁾

III. GEBRUIKSMETHODE VAN ANNEESSENS VOOR HET ORGEL

Wat ons nu binnen het kader van dit artikel interesseert is een wederwoord van Anneessens, waarin hij organist Knudden verwijt niet met moderne (lees "Anneessens"-) orgels te kunnen omgaan, en waarin hij een soort gebruiksaanwijzing geeft van hoe dat dan wel zou moeten. Deze opsomming, hoewel niet alles omvattend en wellicht wat eenzijdig, kan ons informatie verschaffen over de opvattingen van Anneessens en indirect van een aantal organisten in zijn entourage. Om de lezer een breder perspectief te bieden, geven we alle briefwisseling dienaangaande.

- 24 december 1884 - Brief van Anneessens aan Knudden⁽¹⁴⁾

[gedrukt briefhoofd]

Grammont, le 24 Xbre 1884

Confidentiel.

Monsieur Knudden.

Organiste de S^tJacques

Anvers.

Plusieurs amis et connaisseurs m'ont fait des plaintes de la manière que vous touchez les grandes orgues de S^tJacques. Des amateurs sont allés tout après à Anvers pour entendre les orgues et m'ont dit qu'il leur était impossible d'en juger puisqu'ils n'ont entendu que des accords plaqués et des combinaisons toutes confuses.

Ils ont remarqués que vous usez des pédales de combinaisons et d'accouplements pour ne les employer qu'à la fois etc. Ceci pour votre gouverne, Monsieur, et s'il en est ainsi d'ici peu je le saurai et au besoin je m'en occuperai.

*Entretemps, Recevez Monsieur les profonds respects de votre serviteur
Ch. Anneessens*

- 27 december 1884 - Brief van Anneessens aan de Pastoor⁽¹⁵⁾

[gedrukt briefhoofd]

Grammont, le 27 Xbre 1884

Eerwaarde heer Pastor

der St Jacobskerk

Antwerpen

Volgens myn schryven aan den heer Coelart zend ik UE copie van den brief die Mr Knudden my heeft geantwoord en ook myn antwoord hem gisteren gezonden.

Ik denk dat wy morgen (zondag) om 3 uren zullen komen voor het orgel te laten ooren aan den P Rector van ste Barbe te Gent en P. Peltier een der bekwaamste om te oordelen over een orgel.

Gelieve te aanvaarden

Eerwaarde heer myn

bezondere achting

Chs Anneessens

bijvoegsel bij deze brief:

[gedrukt briefhoofd]

Grammont, le 26 Xbre 1884

Réponse de Monsieur Knudden.

Monsieur Anneessens

Grammont

Je suis vraiment surpris et indigné de votre lettre.

Quand je touche la grande orgue c'est pour en faire ressortir tous les qualités que l'instrument possède et cela je fais avec soins et zèle et je pense quand je joue des morceaux de Meully [sic], de Baïste, de Guilmant, de Callaerts et d'autres et que je suive leurs indications pour les jeux alors je crois que vous ni personnes a le droit de me faire une reproche. Aussi je vous prie de me mettre en presence de ces personnes ou de me dire leurs noms et domicile car autrement vous me ferez supposer que votre lettre est une calomnie.

Entretemps Monsieur recevez les profonds respects de votre serviteur.

A. Knudden.

Ma réponse.

Monsieur A. Knudden

Organiste de St-Jacques

Anvers.

Je m'attendais à une réponse de ce genre parce que je sais que vous avez la prétention de faire très bien et que peut être un autre ne saurait faire mieux, vous en êtes malheureusement à cette idée que parce que vous jouez de temps en temps un morceau de Mailly, Baptiste [sic], Guilmant, Callaerts etc. qu'il n'y a rien à réclamer ni à vous dire. Veuillez dans tous les cas, Monsieur Knudden ne pas m'obliger à publier, par la voix des journaux, ce qui se passe à l'orgue de l'église St Jacques et comment il est traité, pour que le public ne s'en fasse une mauvaise idée et que l'instrument ne soit critiqué à tort et à travers à cause de vous.

Entre autres veuillez me permettre les remarques suivantes:

1er Accrocher en même temps les accouplements de l'octave grave du positif au grand orgue - l'accouplement de l'octave grave du récit et tirer la Montre 32 pieds au clavier du grand orgue, est une combinaison les plus stupides.

2me Les pedales à l'octave grave ne s'emploient que très rarement pour certaines combinaisons d'un ou de quelques jeux: mais au grand jamais, lorsque les claviers sont accouplés et surtout sur un orgue pareil à celui

de St-Jacques ou il y a des 16 pieds à tous les claviers et qui est amplement fourni de jeux de fonds de 16 pieds.

3me La Montre de 32 pieds au grand orgue ne se tire que très rarement, il faut la ménager dans l'emploi et aussi savoir comment s'y prendre avec les morceaux à exécuter et pour preuve je vous dirai que les grands organistes critiquent le placement de ce jeu de 32 pieds au grand orgue.

4me Unda maris, Célestes, Voix humaine, Clarinette, Musette et bien d'autres jeux ne s'emploie avec les autres, c'est à dire dans le plein jeu, ces jeux font du tort et mauvais effet dans l'ensemble plustot que du bien.

5me La Voix humaine ne s'emploie jamais sans trémolo.

6me Un bon organiste sait que les 56 jeux dont l'orgue de St-Jacques est composé ne peuvent jamais être tirés à la fois, encore moins en y mettant indistinctement toutes les pédales de combinaison; tous ces jeux et pédales y sont pour en tirer des effets différents sans être confus et étourdissants.

7me Les jeux de fantaisie tels que Clarinette, Basson Hautbois, Voix humaine, Trompette harmonique etc. n'ont leur vrai timbre et cachet que vers le milieu du clavier, l'organiste doit le plus possible tacher d'en faire usage à cet endroit du clavier sans quoi ce jeu perd de son caractère et l'organiste n'en retire l'effet qu'il doit désirer. La Flûte harmonique 8 du grand orgue, la Holhflûte [sic] 8 du positif, la flûte douce (parfois avec le trémolo) demande au contraire d'être employés vers le dessus et plus ou moins en piquant les notes, sans quoi on n'obtient qu'un gazouillement et un tripotage, qui ne ressemble à rien.

8me On a eu tort de faire changer la roue de la soufflerie pour produire plus de vent, la machine tel que je l'ai laissée en fournissait emplement [sic] pour le jeu et les combinaisons convenables d'un bon organiste capable qui ne fait usage de son instrument que selon les règles de son art.

La machine se fatigue trop maintenant il est à souhaiter que Messieurs les Membres du conseil de fabrique la fasse changer à nouveau; tel qu'elle fonctionne maintenant c'est pour détruire toute la soufflerie plustard on en verra les conséquences.

Afb. 3: Affiche van de inwijdingsplechtigheden in 1884

Vous avez été un des premiers de déclarer que les jeux de l'orgue sont magnifiques et splendides d'ailleurs c'est ainsi que l'instrument a été apprécié le jour de l'inauguration avec le jeu de Wiegand et cependant les jeux alors n'y étaient pas tous et n'étaient pas encore bien finis. J'ajoute à cela que je puis dire avoir livré sous tous les rapports un ouvrage soigné et consciencieux dans le but de faire honneur à ma réputation; je ne souffre donc pas non plus qu'on le joue médiocrement; il est de mon devoir de veiller à cela comme j'ai eu soins pour tout le reste. Je désire de tout cœur et j'insisterai jusqu'à ce que j'aurai atteint mon seul et unique but: c'est que quand les connaisseurs y vont pour entendre l'instrument, qu'ils en reviennent satisfaits du facteur et de celui qui le joue.

Agrééz, Monsieur Knudden mes bonnes salutations.

Ch. Anneessens

En zo ging het getouwtrek nog lang verder ... Van de hand van Knudden vindt men in het archief nog notities aan de Kerkraad waarin hij (al dan niet vermeende) gebreken aan het orgel opsomt. En Anneessens van zijn kant blijft aandringen op het plaatsen van een sterkere motor om de balgen aan te drijven.⁽¹⁶⁾

Ter afsluiting nog enkele schermutselingen citeren:

- 2 dec. 1884, Anneessens aan de Kerkraad⁽¹⁷⁾:

[...] Onmogelyk kan het blyven bestaan zonder dat ik er in de gazetten tegen schryf dat Mr Knudden des zondaags het orgel zoo blyft verknoeien en my hierdoor op eene slechte reputatie brengt.

Volgens my moeten de heeren van het Kerkbestuur hem gebieden binst de week het orgel te leeren bespelen en leeren kennen want het geen hy zondag laast heeft uitgezet als executie en combinatie is schandaal; dit weet ik van geestelyke en wereldlyke persoonen die zondag express naar st Jacobs kerk zyn geweest om het orgel te ooren en die er zeer misnoegd zyn van weg gegaan.

- uit de nota d.d. 22 sept. 1885 van A. Knudden⁽¹⁸⁾:

[...] Wind niet voldoende als er stukken gespeelt worden van Mailly of Batisde waer de speelen die men moet gebruyken aengeteekent zyn en zelf zonder 32 voeters alleenlyk de orgels gekoppelt is men op het laetste verpligt de spelen te verminderen om niet zonder wint te zyn.

Als de koppelingen gebruykt worden met groot spel is het aenspreken nog niet voldoende.

De oude orgel spreekt dadelyk en al de noten kan men duydelyk hooren op den oogenblik dat de vingers aen de noten raken.

Het zelfde heb ik ondervonden zaterdag laetstleden wanneer ik de groot

---

orgel bespeelt hebt in het Pallys van Volksvleyt te Amsterdam - met de 3 klavieren gekoppelt groot spel spreekt elke noot dadelyk zoo als met een klavier.

Voorders is er veel verbetering sedert zy overzien heeft geweest en byzonderlyk als de bovengemelde bemerkingen zullen verheffent zyn in hun geheel zal er niets op af te wysen zyn.

- 29 sept. 1885, Anneessens aan de Kerkraad⁽¹⁹⁾:

Met spyt moet ik melden dat deze maal ik aan uwe vraag niet kan voldoen; terwyl myne besonderste werklieden te Mechelen en te Oignies by Givet orgels aan 't plaatsen zyn die op gestelden tyd moeten afgemaakt zyn. Zy kunnen onmogelyk die werken verlaten en van den anderen kant is het orgel in goeden staat om uwen meester orgelist met zyne prétentie, zyne wondere stukken uit te voeren; ik heb het orgel goed bevonden toen ik over eenige dagen met een franschen priester het zelve heb komen zien en hy heeft het zeer bewondert.

Alleen moet ik U zeggen dat de heeren van het Kerkbestuur er zullen moeten in voorzien voor een grooter gaz machine; de oorzaak van al den rimram die er over het orgel valt, zal er zekers en zonder twyfel mede vereffend zyn. [...]

- 16 okt. 1885, Anneessens aan de Kerkraad⁽²⁰⁾:

Men zal voor den hoogdag komen stemmen en den orgel naarzien. De pypen van trompetten die stom zyn dit komt door het stof.

Laat my s.v.p. uitstellen om de heeren kerkmeesters te komen spreken tot kort naar Allerheiligen ik ben heden te veel overlast. [...]

IV. CONCLUSIE

Zoals bij veel van die strijdtoneelen zal de waarheid min of meer in het midden gelegen hebben. Indien organist Knudden werkelijk combinaties gebruikte zoals door Anneessens beweerd, dan getuigt dat inderdaad van niet veel inzicht in het instrument. Maar op 17 februari 1886 wordt door J. Tilborghs een rapport opgesteld dat voor Anneessens wel vervelend moet geweest zijn; ziehier de inhoud⁽²¹⁾:

**ORGEL VAN S'JACOBSKERK
TE ANTWERPEN.
ONDERZOEK EN VERSLAG**

Op verzoek van den achtbaren heer Ridder L. de Burbure, in naam van

den fabriekraad van S^tJacob gedaan, heb ik den 30 januari laatstleden het nieuwe Orgel van bovengenoemde kerk door een man van 't vak en in mijne tegenwoordigheid doen onderzoeken.

Deze Heer heeft mij, bij brief van 15 dezer, zijn gedacht medegedeeld. Zie er hier den inhoud van:

1. // De pijpen zijn van goede stof gemaakt. Eenige, die niet genoeg geroosterd zijn, zullen moeten vastgemaakt worden, om te kunnen blijven rechtstaan.//

2. // In het derde klavier (Recit) zijn sommige spelen onbruikbaar, omdat hunne registers niet genoegzaam openen, ten gevolge van de onvoldoende kracht van het blaasbalgje (levier pneumatique).//

3. // In het algemeen zijn de veeren (ressorts) te slap. Het mechanische deel schijnt te zeer ingewikkeld door het overgroot aantal blaasbalgjes (leviers pneumatiques), die nogtans een voordeel geven, namelijk het gemakkelijk spelen, maar tevens ook een dubbel nadeel: 1. Zij vertragen de aanspraak van den toon, 2. Zij ontnemen een groot gedeelte van den wind, die er schijnt te kort te zijn.//

4. // Wat aangaat de groote zinken buizen, die den wind naar de secreten leiden, zij zouden duurzamer in hout zijn; de menigvuldige anderen die naar de pijpen leiden zouden beter zijn in lood.//

5. // De groote blaasbalg (reservoir) zal eenen bijzonderen onderhoud noodig hebben, aangezien de machine hem gedurig in volle kracht doet werken: dit veroorzaakt zeer veel sleet.//

Ik deel bovenstaande mening en geloof er te moeten bijvoegen dat er gebrek aan wind is ten gevolge van het overgroot aantal blaasbalgjes het gansche orgel door verspreid.

Rechtzinnig opgemaakt te Lier den 17 februari 1800 zes en tachtig.

J. Tilborghs

Leeraar bij het Koninklijk Conservatorium van Gent en de Stedelijke Vlaamsche Muziekschool van Antwerpen.

Ook hier kan weer op gerepliceerd worden: Tilborghs liet zich voor zijn onderzoek bijstaan door orgelbouwer Petrus Stevens, wat niet netjes is. (Tilborghs was zo onvoorzichtig aan kerkmeester De Koninck een naamkaartje te bezorgen waarop staat dat hij zou vergezeld zijn door Stevens: dat alles is - gelukkig voor ons - bewaard door een hyper-secure archivaris.)

Het kaatsspelletje heeft nog ver tot in de jaren 1890 geduurd, zonder dat er een oplossing kwam. Op 3 november 1893 schrijft Charles Anneessens verbitterd:

Il me reste donc à prouver à ceux qui veulent ou qui peuvent me comprendre qu'avec une machine plus forte, ma soufflerie telle qu'elle existe, fournira le double de vent, dès que les pompes feront leur course voulue soit 22 centimètres au lieu de onze.

Si on m'avait écouté dès le commencement, la commande de l'orgue de Notre Dame ne m'aurait pas échappée peut être.

C'est un malheur pour moi et j'ai seul à en subir les conséquences.

J'ai été trop bon et j'ai laissé trop longtemps critiquer mon œuvre; il est temps que nous mettons un terme à cet état de choses ... ⁽²²⁾

VOETNOTEN

⁽¹⁾ Een afschrift van deze korte brief (overgeschreven en in het Frans vertaald door Ch. Anneessens?) bevindt zich in het archief van de Sint-Jacobskerk te Antwerpen (AKAStJacob). Deze kerk beschikt over een ongemeen rijk en goed geordend archief, dat o.m. voor musicologen reeds een goudmijn is gebleken. Archivalia over de orgelhistoriek zijn voor een klein deel reeds gepubliceerd, zie o.m.

- A. FAUCONNIER EN P. ROOSE, *Het historisch orgel in Vlaanderen*, dl. III/a: *Prov. Antwerpen, arr. Antwerpen*, (Rijksdienst voor Monumenten en Landschappen), Brussel, 1983, p. 137-196.

- C.C. VLAM EN M.A. VENTE (RED.), *Bouwstenen voor een geschiedenis der toonkunst in de Nederlanden*, dl. II: *Documenta et archivalia ad historiam musicae neerlandicae*, (Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis), Utrecht, 1971, zie nr. 6. Antwerpen St-Jacob [over werk van D. Bader, 1603].

⁽²⁾ In het voormelde kerkarchief is de volledige briefwisseling alsook notities aangaande de bouw van dit orgel aanwezig. Het is een gigantisch pak documenten, dat toelaat een nauwkeurige geschiedenis te schrijven. Dergelijk volume aan teksten overstijgt echter het opzet voor een wetenschappelijke bijdrage, laat staan voor een tijdschrift. Ook het transcriberen van de bundel lijkt eerder een masochistische bezigheid: de meeste teksten zijn zo goed leesbaar dat een facsimile-reproductie hier op haar plaats zou zijn.

⁽³⁾ AKAStJacob, brief van 2 november 1883, Van Pelt aan Kerkfabriek.

⁽⁴⁾ Op 1 september 1883 schreef hij aan de pastoor van Sint-Jacob:

[...], *en calculant les jeux à raison de 2000 fr comme la Maison Cavaillé-Coll de Paris il vaudrait 96000 frs sans buffet, ni emballage, transports et placements compris. Calculant le même instrument comme Mrs Schyven de Bruxelles le prix devrait être sans le buffet de 62000 frs. Aussi j'aimerais bien que le prix ne soit connu de personnes autres que Messieurs les Membres du Conseil de fabrique car à l'avenir je me ferai payer plus cher.* - AKAStJacob, brief van 1 september 1883.

⁽⁵⁾ J. ROBIJNS, *L. de Burbure*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. XI, [s.l.], 1985, kol. 85-90.

⁽⁶⁾ J. ROBIJNS, *X. van Elewijck*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. XI, [s.l.], 1985, kol. 213-216.

⁽⁷⁾ P. ROOSE, *Jozef Tilborghs (1930-1910), organist, pedagoog en componist*, in: *Orgelkunst*, III, 1980, nr. 4, p. 3-28. Dit is een bijgewerkte versie van een referaat gehouden op 28 september 1980 tijdens de Tilborghs-herdenking te Nieuwmoer.

⁽⁸⁾ N. HOSTYN, A. Wiegand, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. XI, [s.l.], 1985, kol. 833-835. J.-P. FÉLIX, *La classe d'orgue et les orgues du Conservatoire Royal de Musique de Liège, de sa fondation en 1862 jusqu'au début du XXe siècle*, [s.l.], 1996.

⁽⁹⁾ Over deze organist Knudden hebben wij geen gegevens, dit in tegenstelling met zijn meer bekende voorganger J.Em. Henskens, die met meerdere affaires van advies en keuring van orgels geliëerd is en van wie in het kerkarchief een exemplaar van zijn *Journal d'Orgue ou Manuel de l'Organiste* (1850-1855) bewaard wordt.

⁽¹⁰⁾ In oorsprong een Forceville-orgel, dat op dat moment - 1884 - reeds meerdere malen gewijzigd was, maar desondanks een "klassiek" instrument bleef, ongeschikt voor de meeste literatuur die dan in zwang was; cfr. A. FAUCONNIER EN P. ROOSE, *ibidem*.

⁽¹¹⁾ AKAS*t*Jacob, brief van 3 september 1887.

⁽¹²⁾ AKAS*t*Jacob, brief van 10 augustus 1884 aan kerkmeester De Koninck.

⁽¹³⁾ AKAS*t*Jacob, brief van 25 januari 1884. - Wie door Anneessens bedoeld wordt met deze "Duitschers" is ons niet duidelijk. Georg Stahlhuth (1830-1913) uit Burtscheid bij Aken leverde pas in 1887 zijn eerste orgel in België, in de basiliek van Halle. En Walcker zou, zijn orgels voor de twee protestantse kerken in Antwerpen (resp. in 1894 en 1905) terzijde gelaten, pas rond 1910 alhier opduiken. (Ook diens penetratie - met dan nog de wereldoorlog in het vooruitzicht - lokte hevige reacties uit, voornamelijk onder leiding van de Brusselse orgelbouwer Kerkhoff.)

⁽¹⁴⁾ AKAS*t*Jacob, brief van 24 december 1884 van Anneessens aan Knudden.

⁽¹⁵⁾ AKAS*t*Jacob, brief van 27 december 1884 van Anneessens aan de Pastoor.

⁽¹⁶⁾ Er was aanvankelijk een gasmotor geplaatst, waarvan men blijkbaar de capaciteiten had overschat. Eerst spreekt Anneessens van een zwaardere motor, later komt hij uit Engeland met nieuws over het bestaan van een hydraulische motor die dé oplossing zou zijn. Maar de kerkraad gaat niet in op dit alles.

⁽¹⁷⁾ AKAS*t*Jacob, brief van 2 december 1884 van Anneessens aan de Kerkraad.

⁽¹⁸⁾ AKAS*t*Jacob, nota van 22 september 1885 van A. Knudden.

⁽¹⁹⁾ AKAS*t*Jacob, brief van 29 september 1885 van Anneessens aan de Kerkraad.

⁽²⁰⁾ AKAS*t*Jacob, brief van 16 oktober 1885 van Anneessens aan de Kerkraad.

⁽²¹⁾ AKAS*t*Jacob, rapport van J. Tilborghs van 17 februari 1886.

⁽²²⁾ AKAS*t*Jacob, brief van 3 november 1893 van Anneessens. - Over Anneessens' ultieme démarche om de opdracht in de Antwerpse kathedraal te veroveren zie: J.-P. FÉLIX, *En marge de la restauration du grand orgue de la cathédrale d'Anvers... Le projet non exécuté de Ch. Anneessens*, in: *L'Organiste*, XIX, 1987, nr. 1, p. 6-15. Het mislopen van dit werk heeft Anneessens steeds hoog gezeten. Een lange brief die hij in 1890 richtte aan het kerkbestuur van de Kortrijkse O.-L.-Vrouwkerk laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Deze lezenswaardige brief is gepubliceerd, cfr. A. DESCHREVEL, *Het orgel in de O.L.Vrouwkerk te Kortrijk van 1803 tot 1940*, in: *De Praestant*, VII, 1958, p. 110-112. Thans, ruim een eeuw na deze feiten, moeten we vaststellen dat van Schyvens œuvre beduidend meer overleefd is gebleven dan van Anneessens, wat misschien een indicatie kan zijn voor de kwaliteit. Niettemin heeft ook Ch. Anneessens, vooral in zijn eerste periode, enkele apprecieerbare werkstukken afgeleverd: twee ervan zijn zelfs beschermd als monument, nl. de orgels in Leupegem en in Steenhuize (laatstgenoemd orgel is enige tijd geleden op onverantwoorde en zelfs onwettelijke wijze geschonden; maatregelen van overheidswege worden overwogen).

KAMIEL D'HOOGHE

Een gesprek met André Laporte

André Laporte werd op 12 juli 1931 geboren in het Brabantse Oplinter. Na zijn middelbare studies aan het O.-L.-Vrouwecollege in Tienen, waar hij de Grieks-Latijnse humaniora volgde, koos hij resoluut voor verdere studies in de muziek aan het *Interdiocesaan Hoger Instituut voor Kerkmuziek*, het *Lemmensinstituut*, destijds gevestigd te Mechelen. Zijn voornaamste leraars waren o.a. Edgard de Laet, Flor Peeters en Marinus De Jong. Hij werd er laureaat in 1953, behaalde de *Prijs van Uitmuntenheid* in 1955 en bekroonde zijn studies met de *Prijs Lemmens-Tinel* in 1958. Aan de *K.U. Leuven* studeerde hij vanaf 1953 tot 1957, wijsbegeerte en muziekwetenschappen. Hij schreef er in het milieu van de oude polyfonie een thesis over Hindemith. Gedurende tien jaar was hij leraar muziek en esthetica aan de *Middelbare Normalschool Sint-Thomas* in Brussel.

Zijn professionele loopbaan steunt op drie pijlers.

* In de BRT-gebouwen aan het Flageyplein kon hij wortel schieten en vervulde er vanaf 1963 achtereenvolgens de functies van programmator nieuwe en oude muziek, muziekproducer en programmacoördinator. In 1989 werd hij productieleider van het *BRTN Filharmonisch Orkest* en vier jaar later ook nog directeur van de artistieke ensembles, waaronder het koor en het dramatisch gezelschap. Tijdens die laatste jaren werd hij intendant van het *BRTN Filharmonisch Orkest*. Hij ging in 1996 met pensioen.

* Aan het *Koninklijk Muziekconservatorium* te Brussel is hij 25 jaar verbonden geweest als leraar hedendaagse compositietechnieken. Een uitgelezen groep van jonge componisten heeft hij wegwijds gemaakt in het labyrint van de nieuwe muziek, o.m.: Jan Van Landeghem, Eugène Lievens, Freddy Sunder (12-

© Henri Denis

Afb. 4: André Laporte

---

ontechniek), Luc Brewaeyts, Peter Swinnen, Daniel Capelletti, Dirk De Nef, Marc De Hertogh, Jean Pierre Byloo, Georges De Decker, Bart Van Hecke en buitenlandse componisten.

* De compositieactiviteiten lopen als een rode draad doorheen zijn leven. Als componist is hij een veelzijdig auteur van nieuwe muziek. De chronologische lijst hiervan gaat vanaf 1952 tot vandaag. Diverse genres en bezettingen wijzen op een veelzijdige interesse. Met zijn oratorium *La vita non è sogno* (het leven is geen droom) kreeg hij in 1976 de *Prix Italia*. De opera *Das Schloss* en het concerto voor viool en orkest zijn opmerkelijke en meer bekende composities.

Orgelkunst wil vooral focussen op uw orgelcomposities, uw organistschap, uw visie op het orgel en het orgelrepertoire. Vanwaar uw belangstelling voor het orgel tijdens uw vormingsjaren?

De belangstelling voor het orgel lag voor de hand. Vader was koster-organist. Vanaf mijn prilste jeugd kwam ik in contact met het orgel en de kerkmuziek. Ik bleek ook een goede stem te hebben en zo kwam het dat ik reeds op 5 jarige leeftijd kerstliederen zong in de kerk, begeleid door mijn vader. Ik zing nog steeds graag. (In de Sint-Germanuskerk te Tienen heeft men nog goede herinneringen aan zijn orgelspel en zijn mooie stem bij het zingen van gregoriaanse melismen, redactie.) In het college speelde ik het orgel of het harmonium. Daarnaast tokkelde ik graag op de piano, dit alles zonder noemenswaardige lessen gekregen te hebben. Mijn broer en zus deden hetzelfde. Vader, zelf een leerling van Henry Sarly, speelde goed piano en verklankte reeds voor de oorlog de *Arabeske* van Debussy. Hij gaf les aan belangstellenden, niet aan zijn kinderen, die moesten het zelf maar uitzoeken. We waren één der eerste families die een radio hadden en daar luisterde ik bij voorkeur naar Duitse programma's. De nazi-propaganda moest erbij genomen worden. De uitzendingen van het vroegere NIR, verzorgd door Paul Collaer en Vic Legley (kwartetten van Bela Bartok) hebben mij sterk geboeid en gevormd.

Indrukken en herinneringen uit de vormingsjaren?

Als 18 jarige kandidaat bood ik mij aan voor het toelatingsexamen in het *Lemmensinstituut*. In de directeurswoning speelde ik voor Monseigneur Jules Van Nuffel de prelude en fuga in c klein uit *Das Wohltemperierte Klavier I* van Bach uit het hoofd. Hij vond dit merkwaardig. Ik slaagde. Jules Vyverman was als secretaris aanwezig.

In de Mechelse kathedraal heb ik meermaals genoten van de moderne koorklanken van Van Nuffel en de toen verrassend moderne orgelklanken van Flor Peeters. Vooral in de orgelcursus van Peeters was er een open sfeer waar

---

de muziek van Langlais en Messiaen een ruime plaats kreeg. Daarnaast was er juist na de oorlog de ontdekking van de muziek van Hindemith. Zijn *Ludus Tonalis* en zijn *Unterweisung im Tonsatz* hebben mij in een belangrijke mate gevormd. Het voormalige NIR zorgde, met zijn uitzendingen en openbare concerten, gewijd aan het oeuvre Milhaud, Schönberg, Webern, Berg en Messiaen, voor een echte openbaring.

Ik heb vele herinneringen aan Marinus De Jong, hij was steeds intens bezig met het componeren, had zijn eigen inzichten in het gebruik van contrapunt. Vanuit zijn laatromantisch klankidoom, had hij maar matige interesse voor de muziek van Hindemith. Zo begeleidde hij mij op een tweede piano in de *Vier Temperamenten* van Paul Hindemith, in het concertino voor piano, met jazzachtige elementen, van Arthur Honegger en het *Capriccio* van Igor Strawinsky waarin hij het "eigenaardige contrapunt" maar matig waardeerde. Mijn eerste pianosonate (1954), à la Bartok en met Hindemith-invloeden, bekeek en beluisterde hij met gefronste wenkbrauwen.

De lessen van Marcel Andries, muziekpedagoog, inspireerden mij tot het schrijven van koorbewerkingen voor zijn koorblaadjes. Ik ben hem als muzikleraar zelfs nog opgevolgd, maar niet voor lang.

In 1952 trokken wij met vier studenten per autostop naar Bayreuth, waar het operahuis juist een jaar vroeger heropend was. Als jonge Wagneriaan heb ik er genoten van de opera's, de moderne regie's van Wieland Wagner en de betovering van het orkest.

Samen met de publicatie van dit gesprek, verschijnt een analyse van uw orgelcompositie *Ostinato*. Graag meer over uw orgelcomposities?

Het *Ostinato* heb ik gecomponeerd naar aanleiding van een orgelrecital dat ik op uitnodiging van Gabriël Verschraegen in 1962 gaf in de Sint-Baafskathedraal te Gent. Dit is mijn enige orgelcompositie die tot nu toe is uitgegeven. Voorheen heb ik tijdens de Mechelse studiejaren in 1952 parafrazen op twee oud-Nederlandse liederen voor orgel gecomponeerd. Het zijn jeugdwerken, gedacht in middeleeuwse stijl en doorkruist met Hindemith-invloeden.

In 1958 schreef ik de *Fuga in de phrygische toonaard* voor orgel op een thema van Marinus De Jong. Het is een omvangrijke compositie, gebaseerd op de oude modaliteit, gemengd met chromatiek en uitgroeiend naar een climax à la Reger. Ik heb het stuk gespeeld op het eindexamen voor het bekomen van de prijs Lemmens-Tinel.

In 1993 heb ik, op uitnodiging van de *Nürnberg-Orgeltage*, een omvangrijk werk gecomponeerd voor trompet en orgel, getiteld *Seven visions from the*

Apocalypse. De inspirerende tekst van *Het zevende zegel* is de inspiratiebron. "En de zeven engelen met de zeven trompetten maakten zich op om de trompet te steken" wordt gevolgd door zeven visioenen die telkens op indrukwekkende wijze verwoord worden. De muzikale behandeling gaat niet zozeer uit van een anecdotische klankschildering maar van een meer algemene verklanking van de tekst, die steeds de leidraad blijft. Zeven maal zet de trompetsolo in met een signaal, soms kort, soms meer uitgebreid, maar steeds moeilijk. Daar orgel en trompet nooit samen spelen, en steeds alterneren, elk vanuit hun eigen karakteristieke instrumentale mogelijkheden, kan de trompettist een al dan niet wisselende plaats kiezen, los van het orgel. Tijdens de vertolking in de zomer van 1996 in de Sint-Salvatorskathedraal te Brugge stond de trompettist in het koor.

De orgelversie van het betrokken visioen is telkens nogal chaotisch, in een tamelijk moderne stijl met atonale elementen die vooral de donkere kanten van de natuur belichten en de tonale elementen die meer het licht suggereren. Deze stijlelementen gaan zonder scheiding in elkaar over. Het is de bedoeling alle elementen samen te gebruiken en ze onderling te doseren. De orgelpartituur is nogal complex, wel speelbaar en organistiek geschreven.

De *Passacaglia serena* (1994) is geïnspireerd op de naam en de figuur van Kamiel D'Hooghe en is aan hem opgedragen ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag, bedoeld als een sereen huldebetoon aan de eredirecteur van het Koninklijk Conservatorium te Brussel. Vorm en titel van dit stuk verwijzen naar de naam en faam van de afscheidnemende directeur als organist (*Passacaglia*) en naar de concrete omstandigheid van de opruststelling (*serena*). De keuze van de vorm refereert naar ons beider bijna gelijktijdige opleiding als organist in het Lemmensinstituut, ook met een knipoog naar Marinus De Jong met zijn hang naar oude modi, gecombineerd met chromatisme. Je zou de compositie in een postmoderne stijl kunnen onderbrengen. Deze compositie is oorspronkelijk gecomponeerd voor het studentenorkest van het conservatorium en zou uitgevoerd worden op 30 maart 1995 tijdens het officiële afscheidsconcert. Naderhand heb ik hiervan een orgelversie (1996) gemaakt die door Kamiel D'Hooghe tijdens de maand juli 1996 werd gecreëerd in de Sint-Walburgakerk te Veurne. Het soggetto cavato "Kamiel D'Hooghe" bestaat uit de noten: la, mi, re, si, sol, si, mi: een techniek die bij de Vlaamse polyfonisten veelvuldig voorkwam en die ik nog durf toepassen voor gelegenhedswerken.

De *Passacaglia serena* is niet alleen gebaseerd op het vormprincipe van de passacaglia - een ostinaatbas die onveranderd herhaald wordt met daarboven polyfone variaties - maar het muzikale betoog wordt ook gesteund door een retorische structuur. Het werk wordt ingeleid door een korte fugatische

---

Introduzione die gebaseerd is op een twaalftonenreeks. De spanning die deze atonale stijl teweegbrengt, staat in scherp contrast met de passacaglia zelf, die tien variaties telt en heel sereen van sfeer is. Dit wordt bereikt door modaal-tonaal te schrijven, een vrij doorzichtig contrapunt aan te wenden en door cantabele melodieën met een eenvoudig ritme te baseren op een barokke snit die vrij is van emotionele ontladingen. De achterliggende gedachte is vrij concreet: de gehuldigde wordt verlost van de vele problemen - voorgesteld in de *Introduzione* - en komt met zijn pensioen in een serene periode van zijn leven. De passacaglia wordt besloten met een apotheose: het *Quodlibet* dat te vergelijken is met een orgelkoraal. Drie koraalmelodieën worden gesuperposeerd op een pedaal in mi.

De gekozen melodieën hebben verband met de verschillende aspecten van zijn functies. *Innsbruck, Ich muss dich lassen* verwijst naar de afscheidnemende directeur, *Vom Himmel hoch da komm ich her* refereert naar de organist en *Nu syt willecome* naar het welkom thuis als echtgenoot.

Uw mening over het moderne orgelrepertoire?

Quasi zeker was ik de eerste Belgische organist die de drie sonates voor orgel van Hindemith tijdens één orgelrecital vertolkte. Deze componist was voor mij bijzonder interessant omdat hij de muziektaal behandelde vanuit een nieuw concept, vanuit zijn (en mijn) interesse voor barokmuziek. Zijn *Ludus Tonalis* is *Das Wohltemperierte Klavier* van de 20ste eeuw. Componeren is als handwerk. Het contrapunt en de vele fuga's boeien mij ten zeerste. Ik heb ook de eerste pianosonate *Der Main* van Hindemith in Antwerpen gecreëerd, samen met de vertolking van mijn pianosonate en de Hongaarse Boerendansen van Bartok. Dit gebeurde op de concertvleugel waar Rubinstein de avond voordien zijn virtuositeit en muzikaliteit demonstreerde. Verder heb ik grote bewondering voor het orgeloeuvre van Messiaen. De *Volumina* van Ligeti vind ik een geslaagd experiment met extra kleurmogelijkheden en klankmassa's die fantastisch kunnen klinken op een modern orgel. Zijn vertrouwde omgang met de elektronische muziek heeft hem ongetwijfeld geïnspireerd.

Uw visie op de huidige liturgie en de rol van het orgel hierin?

Het niveau is sterk verwaterd. Vroeger werd veel gecomponeerd op niveau en met stijl. Er is geen lijn meer te bekennen. De commercialisering overwoekert. Misschien mankeert het bij het bestuur aan niveau en inzicht. Nochtans is er veel inspiratie te halen bij het gregoriaans, het kerklied en de teksten.

RONY PLOVIE

Ostinato per Organo van André Laporte (° 1931)

Dit orgelwerk werd geschreven in 1962 en diende als verplicht werk voor de Pro Civitate-wedstrijd van 1976. Het werd toen uitgegeven bij Editions Centre in Bracquegnies.

Afb. 5: Eerste bladzijde van het Ostinato per Organo in de uitgave van "Centre" Uitgave

de dodecafonie, de enharmonieën daarvan). Deze expressionistische samenklank zal het hele werk domineren. De eigenlijke volgorde van de reeks zal pas duidelijk worden bij de ostinato in de expositie.

Het is een dodecafonisch werk op een ostinatobas. We kunnen het beschouwen als een passacaglia omdat het ostinatothema niet alleen in de bas voorkomt maar ook in de andere stemmen.

Negen maten leiden het werk in, gevolgd door een expositie. Maat 41-61 vormen de doorwerking om via een brug van één maat in de re-expositie te belanden. Een ruime coda sluit het geheel af.

I. INLEIDING

A. LARGO

Tien van de twaalf tonen worden in een plenum op elkaar gestapeld. De twee "vergeten" noten (la b en do) krijgen later meer aandacht als compensatie. De congeries wordt gekenmerkt door een verminderde kwint en een reine kwart (of, zoals eigen aan de

B. TEMPO LIBERE

Twee hele-toonsclusters vormen samen de twaalf tonen. Eén na één verdwijnen de tonen in diminuendo uit de cluster tot enkel de verminderde kwint in de bovenstem overblijft (dit is de omkering van de openingssamenklank in het pedaal), waarop een guirlande geplaatst wordt die de reeks van het ostinato al aankondigt. De la b sluit deze groep af. Het pedaal haakt hierop in gepermuteerde vorm in. De laatste noot is de tweede vergeten noot. Deze do zal regelmatig terugkeren als pedaalnoot.

De hele-toonssfeer neemt in dit werk een belangrijke plaats in: hele-toonsclusters, vergrote kwart en kwint.

C. ALLEGRO

De maatsoorten 3/8 en 4/8 wisselen elkaar af. De twee vergeten noten vormen een pedaal. Daarboven wordt een cel ontwikkeld die zal culmineren in een hele-toonscluster. De cluster worden dikwijls aangewend als eindpunt van een periode (cfr maat 30, 36, 42 en 90).

RONY PLOVIE

Camil Van Hulse

Camil Van Hulse werd geboren te Sint-Niklaas op 1 augustus 1897. Vader Gustaaf (een leerling van Edgard Tinel) leerde Camil notenleer, piano, harmonie

Afb. 9: Camil Van Hulse met Flor Peeters aan de SS Peter and Paul Church te Tucson in 1950

en contrapunt. Naast muziek had Camil ook een grote interesse voor talen. In 1915 liep hij tijdens de Eerste Wereldoorlog een gasvergiftiging op in Steenstrate. Door een zwakke gezondheid moest hij een ander klimaat opzoeken, vandaar zijn emigratie in 1923 naar de Verenigde Staten. Maar daarvoor, in 1919, studeerde hij in Antwerpen bij Frans Lenaerts piano, harmonie en compositie bij Edward Verheyden, contrapunt bij Lodewijk Mortelmans en kamermuziek bij Constant Lenaerts. Van 1919 tot 1923 was hij organist aan de Hoofdkerk te Sint-Niklaas.

Na zijn emigratie was hij van 1924 tot 1929 organist van de All Saint's Church in Tucson. Van 1929 tot '30 was hij organist en koorleider aan de Saint-Elisabeth's Church in Altadena. In Tucson richtte hij een kamerorkest, later een symphonisch orkest en een koor op. Hij gaf er pianoles en harmonie. In 1939 werd hij benoemd aan de SS Peter and Paul

Church te Tucson en in de jaren 1940 tot 1949 was hij terug in de All Saint's Church. Van 1944 tot 1957 was hij in de New SS Peter and Paul Church. Vanaf 1957 wijdde hij zich volledig aan de compositie.

Hij overleed te Tucson, Arizona (VS) op 24 januari 1988.

VOLLEDIG OVERZICHT VAN ZIJN ORGELWERKEN

- 3 Pieces: 1. *Processional*. Op. 91,1.
[Gecomponeerd in 1967]
- 3 Pieces: 2. *Aria*. Op. 91,2. Willis. Cincinnati, 1967. - 5 p.
[Gecomponeerd in 1967]
[Opgedragen aan Leda]
- 3 Pieces: 1. *Solemn Prelude*. Op. 103,1. - 5 p.
- 3 Pieces: 2. *Christmas Rhapsody*. Op. 103,2. Novello. Londen, 1958. - 17 p.
[Gecomponeerd in 1958]
[Opgedragen aan Charles Shaffer]
- 3 Pieces: 3. *Solemn Prelude for a Festival Day*. Op. 103,3. Willis. Cincinnati, 1962. - 8 p.
[Gecomponeerd in 1962]
[Opgedragen aan Carl Anderson]
- 4 *Divertimenti*. Op. 166. [S.l., s.d.]. - 7 p.
[Opgedragen aan Patty Check]
- 5 *Christmas Fantasies*. Op. 76. FitzSimons. Chicago, 1951. - 26 p.
[Gecomponeerd in 1951]
[Opgedragen aan Missionarissen, De Kalb, R. Diggle, zijn vrouw, L.R. Keys, Biggs]
- 5 *Short Pieces* (1-4 uitgegeven). Op. 94, 1-4. Novello. Londen, 1957. - 12 p.
[Gecomponeerd in 1957]
- 5 *Short Pieces*: 5. *Introduction and Toccata brevis*. Op. 94,5. [S.l., s.d.].
[Gecomponeerd in 1957]
- 7 Pieces (*petite suite*). Op. 108. Ed.B.Marks. New York, 1957. - 16 p.
[Gecomponeerd in 1959]
[Opgedragen aan A.C.D.]
- 7 *Preludes and fugues*. Op. 106. Novello. Londen, 1961. - 26 p.
[Gecomponeerd in 1958]
[Opgedragen aan Tønnes, R. McBride, N. Akin, B. Balcar, T. Marier, M.B.- A.J., K.B. Jirak]
- 7 *Preludes on plainsong hymns*. Op. 81. Concordia. St-Louis, 1955. - 32 p.
[Gecomponeerd in 1955]
[Opgedragen aan A.P. Bragers]
- 10 Pieces (*3 chorale preludes*). Op. 73. FitzSimons. Chicago, 1951. - 10 p.
[Gecomponeerd in 1951]
[Opgedragen aan T.H. Webber Jr]
- 10 pieces (*3 interludes on Vos ascendite*). Op. 73. FitzSimons. Chicago, 1951.
[Gecomponeerd in 1951]
[Opgedragen aan L.L. Balogh]
- 10 Pieces (*3 Short Pieces*). Op. 73. FitzSimons. Chicago, 1951. - 7 p.
[Gecomponeerd in 1951]
[Opgedragen aan N.L. Schreiner]
- 10 Pieces (*Chorale-Fantasy*). Op. 73,10. FitzSimons. Chicago, 1951. - 14 p.
[Gecomponeerd in 1951]
[Opgedragen aan L.P. Spelman]
- 10 *Preludes on Hymn Tunes in Free Style*. Op. 85. Fischer. New York, 1957. - 31 p.
[Gecomponeerd in 1957]

[Opgedragen aan P.N. Elbin]
- *10 Service Pieces based on Hymn-Tunes*. Op. 122. FitzSimons. Chicago, 1951. - 40 p.
[Gecomponeerd in 1962]
[Opgedragen aan K. Ahlgren, A. Schreiner, M. Cox, M. Hume]
- *11 Improvisations on Hymn Tunes*. Op. 86. FitzSimons. Chicago, 1957. - 32 p.
[Gecomponeerd in 1957]
[Opgedragen aan de Amerikaanse organistengilde]
- *11 Pieces (Organ Music for Church)*. Op. 127. Willis. Cincinnati, 1963. - 32 p.
[Gecomponeerd in 1963]
[Opgedragen aan Broer Frans]
- *42 Preludes on Hymns: 7 Prel. on Hymns for General Use*. Op. 80. Concordia. St.Louis, 1961. - 23 p.
[Gecomponeerd in 1952/53]
[Opgedragen aan A. McCurdy]
- *42 Preludes on Hymns: 7 Prel. on Hymns for Holy Week*. Op. 80. Concordia. St.Louis, 1954. - 24 p.
[Gecomponeerd in 1952/53]
[Opgedragen aan F.L. Mariot]
- *42 Preludes on Hymns: 7 Preludes on Advents Hymns*. Op. 80. Concordia. St.Louis, 1952. - 20 p.
[Gecomponeerd in 1952/53]
[Opgedragen aan Richard Purvis]
- *42 Preludes on Hymns: 7 Preludes on Christmas Hymns*. Op. 80. Concordia. St. Louis, 1952. - 19 p.
[Gecomponeerd in 1952/53]
- *42 Preludes on Hymns: 7 Preludes on Hymns for Easter*. Op. 80. Concordia. St. Louis, 1955. - 31 p.
[Gecomponeerd in 1952/53]
[Opgedragen aan E.S. Barnes]
- *42 Preludes on Hymns: 7 Preludes on Hymns for Lent*. Op. 80. Concordia. St. Louis, 1954. - 23 p.
[Gecomponeerd in 1952/53]
[Opgedragen aan E. Verheyden]
- *42 Preludes on Hymns: 7 Preludes on Plainsong Hymns*. Op. 80. Concordia. St. Louis, 1955. - 32 p.
[Gecomponeerd in 1952/53]
[Opgedragen aan A.P. Bragers]
- *A Little Devotional Triptych*. Op. 64b. [S.l., s.d.]. - 4 p.
[Opgedragen aan Richard en Luc Biggs]
- *Bachianas Brasileras 5 (Aria Cantilena) van Villa-Lobos (bewerking)*. S.op. Associated Music Publisher. New York, 1947 en 1960.
[Gecomponeerd in 1958]
[Opgedragen aan Mindinha]
- *Biblical Sketches, 4 Impressions from the Pentateuch*. Op. 107. Novello. Londen, 1958. - 16 p.
[Gecomponeerd in 1958]
[Opgedragen aan J. Coleridge-Taylor]
- *Breugheliana-Symphonic Rhapsody*. Op. 72. [S.l., s.d.]. - 23 p.

[Gecomponeerd in 1956]
[Opgedragen aan Mario Salvador]
- Composities voor orgel zonder titel, bewerkingen naar Bach. S. Op. [S.l., s.d.].
- *Devotional Moments*. Dl. I: *10 Pieces*. Op. 68. R.D. Row. Boston, [s.d.]. - 24 p.
[Gecomponeerd in 1951]
[Opgedragen aan de Amerikaanse organistengilde]
- *Devotional Moments*. Dl. II: *10 Pieces*. Op. 92. [S.l., s.d.].
- *Devotional Moments*. Dl. III: *10 Pieces*. Op. 99. R.D. Row music. Boston, 1956. - 30 p.
[Gecomponeerd in 1956]
[Opgedragen aan Gregory, Camille, Bruc, kleinkind, Lynn, John]
- *Devotional Moments*. Dl. IV: *10 Pieces*. Op. 118. R.D.Row music. Boston, 1961. - 31 p.
[Gecomponeerd in 1961]
[Opgedragen aan Marenka]
- *Devotional Moments*. Dl. V. Op. 130. [S.l., s.d.]. - 28 p.
[Gecomponeerd in 1963]
- *Epithalamium (wedding music)*. Op. 159. H. Flammer. Pansilvania, 1978. - 3 p.
[Gecomponeerd in 1975]
[Opgedragen aan Karen en Jimmy]
- *Fantasia contrapuntistica sopra O Filii (tombeau de J.S. Bach)*. Op. 58. [S.l., s.d.]. - 22 p.
[Gecomponeerd in 1947]
- *Fantasia rapsodica sopra "Haec dies"*. S.op. H. Flammer. Pansilvania, 1978. - 11 p.
[Opgedragen aan Ch.M. Courboin]
- *Gaudeamus, Toccata-Fantasy*. Op. 62. H.W. Gray. New York, 1953. - 12 p.
[Gecomponeerd in 1948]
[Opgedragen aan F. Campbell-Watson]
- *Harqua-hala. 3 Nature Sketches for Hammond Organ*. Op. 98. Willis. Cincinnati, 1960. - 8 p.
[Gecomponeerd in 1960]
[Opgedragen aan E. De Volder]
- *Hommage à Breughel, poème rhapsodique*. Op. 140. Schott. Brussel, 1974. - 29 p.
[Gecomponeerd in 1966]
[Opgedragen aan Joyce Jones]
- *In Memoriam A.D.C. Funeral Elegy*. Op. 64. [S.l., s.d.]. - 4 p.
- *Jubilee Suite*. Op. 65. H.W.Gray. New York, 1951. - 39 p.
[Gecomponeerd in 1951]
[Opgedragen aan E.A.Kraft]
- *Kleine koraalprelude op Ps. 132*. S.op. [S.l., s.d.]. - 4 p.
[Gecomponeerd in 1977]
[Opgedragen aan Jan en Mevr. Kwant]
- *Lament (Entr'acte from Khovanticha) Mussorgski (transcriptie)*. S.op. [S.l., s.d.].
- *Little Cycle through the Christian Year*. Op. 104. The Willis Music Company. Cincinnati (Ohio), 1960. - 35 p.
[Opgedragen aan Marenka en Alvon]
- *Little Organ Book: 37 Easy Pieces in all Tonal Centers*. Op. 121. Willis. Cincinnati, 1961. - 38 p.
[Gecomponeerd in 1961]
- *Meditations on well known Hymn-Tunes*. Op. 78. C. Fischer. New York, 1953. - 23 p.
[Gecomponeerd in 1953]

- [Opgedragen aan R. Ellsasser]
 - *Messe Basse 2 (in Honor of the S. Mary) op Salve Sancta*. Op. 89. McLaughlin. Boston, 1954. - 15 p.
 [Gecomponeerd in 1953]
 [Opgedragen aan L. Huybrechts]
 - *Messe Basse 3 for Christmastide (gregoriaanse themas)*. Op. 100. McLaughlin. Boston, 1957. - 32 p.
 [Gecomponeerd in 1956]
 [Opgedragen aan Coza & W. Ripley Dorr]
 - *Messe Basse 4 for Low Mass on Paschal Themes*. Op. 93. McLaughlin. Boston, 1958. - 24 p.
 [Gecomponeerd in 1957]
 [Opgedragen aan J.C. Selner]
 - *Messe Basse for Low Mass on Eucharistic Themes*. Op. 77. McLaughlin. Boston, 1952. - 16 p.
 [Gecomponeerd in 1952]
 [Opgedragen aan Ph.G. Kreckel]
 - *Pieces for Organ: 1. Marche Pontifical*. Op. 125,1. J. Fischer. New York, 1965. - 6 p.
 [Gecomponeerd in 1965]
 - *Pieces for Organ: 2. Cortège Nuptial*. Op. 125,2. J. Fischer. New York, 1965. - 5 p.
 [Gecomponeerd in 1965]
 [Opgedragen aan Isabelle Baffert]
 - *Pieces for Organ: 3. Solemn Processional on God Father*. Op. 125,3. McLaughlin. Boston, 1963. - 5 p.
 [Gecomponeerd in 1963]
 [Opgedragen aan Faby & Henri (huwelijksfeest)]
 - *Pieces for Organ: 4-6 Three Chorale Preludes*. Op. 125,4-6. [S.l., s.d.].
 [Gecomponeerd in 1965]
 - *Pieces for Organ: 7. At the Manger in Bethlehem*. Op. 125,7. [S.l., s.d.].
 [Gecomponeerd in 1965]
 - *Pieces for Organ: 8. Postlude*. Op. 125,8. Shawnee Press. Pansilvania, 1962.
 [Gecomponeerd in 1962]
 - *Pieces: 1. Postlude on Veni Creator*. Op. 52,1. [S.l., s.d.]. - 8 p.
 [Opgedragen aan E.A. Kraft]
 - *Pieces: 2. Sunset in the Cathedral*. Op. 52,2. [S.l., s.d.].
 - *Praeludia breviora per omni toni, 12 Short Preludes*. Op. 114. World Library of Sacred Music. Cincinnati, 1963. - 25 p.
 [Gecomponeerd in 1963]
 - *Prélude et Fugue sur BACH*. Op. 150. Schott. Brussel, 1974. - 12 p.
 [Gecomponeerd in 1974]
 [Opgedragen aan R.E. Flood]
 - *Ricercata quasi fantasia sopra BACH*. Op. 56,1. [S.l., s.d.]. - 10 p.
 [Opgedragen aan A. Maekelberghe]
 - *Saint-Louis, roi de France-poème symphonique en 7 tableaux*. Op. 66. [S.l., s.d.].
 [Gecomponeerd in 1950]
 - *Short Pieces on Gregorian Themes*. Op. 126. Gregorian Institute of America. Ohio, 1963. - 17 p.
 [Gecomponeerd in 1963]

- [Opgedragen aan L. Van Hulse]
 - *Sinfonia da Chiesa*. Op. 144. Gregorian Institute of America (ook bij Schott). Ohio, 1973. - 32 p.
 [Gecomponeerd in 1973]
 [Opgedragen aan R.E. Flood]
 - *Soli Deo Gloria, 10 Pieces*. Op. 124. H. Flammer. USA, 1963. - 35 p.
 [Gecomponeerd in 1963]
 - *Sonate*. Op. 105. J. Fischer. New York, 1964. - 15 p.
 [Gecomponeerd in 1957]
 [Opgedragen aan R. Herberigs]
 - *Suite*. Op. 110. J. Fischer. New York, 1960. - 17 p.
 [Gecomponeerd in 1958]
 [Opgedragen aan Marenka]
 - *Suite for Easter; 4 Pieces*. Op. 132. [S.l., s.d.]. - 13 p.
 [Gecomponeerd in 1957]
 - *Symphonia Elegiaca (I.m. Bernard La Berge)*. Op. 83. Cranz. Brussel, 1956. - 54 p.
 [Gecomponeerd in 1954]
 [Opgedragen aan Claire Coci]
 - *Symphonia Mystica*. Op. 53. J. Fischer. New York, 1949. - 46 p.
 [Gecomponeerd in 1947]
 [Opgedragen aan A. Schreiner]
 - *The Church Modes I-VIII*. Op. 82. 2 dln. Concordia. St Louis, 1959. - 53+63 p.
 [Gecomponeerd in 1959]
 - *Toccatà*. Op. 39. J. Fischer. New York, 1946. - 12 p.
 [Gecomponeerd in 1946]
 [Opgedragen aan Broer Frans]
 - *Toccatà (2)*. Op. 149. [S.l., s.d.]. - 11 p.

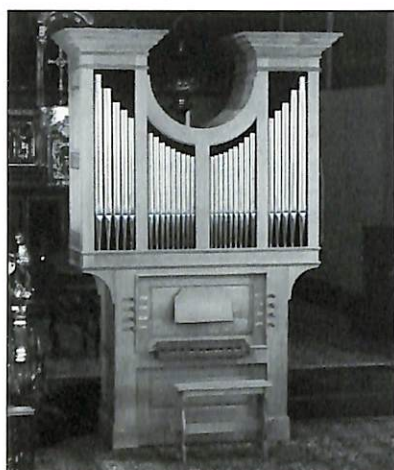
Afb. 10: In het decembernummer van 1997 van *Orgelkunst* publiceerden we bovenstaande foto van Flor Peeters met een aantal leerlingen. Op de foto stonden enkele voor ons onbekenden. Onze oproep had succes. Van Edward De Geest kregen we een volledige lijst van de namen in de juiste volgorde: v.l.n.r. Adolf Balcaen, K. Maegherman, G. Plaetinck, A. Volckaert, Hendrik Van Reckem, Stefaan Dombrecht, Leopold Sluys, Paul De Cuyper, Fernand Van den Heede, Gabriël Verschraegen, Flor Peeters, Edgar D'Hont en Bertien De Keyser

Orgelbouw en -restauraties

Een nieuw koororgel in de Collegiale Sint-Odulphus te Borgloon

Op 24 november 1996 werd te Borgloon een nieuw koororgel voorgesteld dat gebouwd werd door orgelmakers Jos Moors en Alain Arnols. Dit team genoot reeds eerder aandacht met hun restauraties te Kerniel en Gors-Opleeuw. Deze realisatie is hun eerste belangrijke nieuwbouwproject.

Afb. 11: Het nieuwe koororgel te Borgloon (1996)

Het ondersteunen van de koor- en gemeentezang vormde het belangrijkste uitgangspunt bij de bouw van dit eerder bescheiden éénklaviersinstrument, dat naar vormgeving is geïnspireerd op de Zuid-Duitse positieforgels. De stijl van de massief eiken orgelkast diende aan te sluiten bij het kerkinterieur. De 28 frontpijpen werden met tin bekleed en aan de labia belegd met bladgoud. Het klavier heeft 54 toetsen waarbij de ondertoetsen belegd zijn met gele buxus en de boventoetsen met zwart ebbenhout. De registerknoppen en de klavierbak zijn vervaardigd uit rood pruimenhout. Voor het binnenwerk werden

duurzame materialen gekozen: zo zijn alle windkanalen, de gesponselde windlade, de abstracten en de pijpenbanken in eik en werd voor de registermechaniek ijzer gebruikt. De windvoorziening is geplaatst in de voet van de orgelkast. De toonvorming is draagkrachtig en volumineus. Alle registers zijn op het maximum van hun sterkte geïntoneerd naar vroegbarok voorbeeld. (datum orgelbezoek: 11 maart 1997)

manuaalomvang: C-f³
toonhoogte: a' = 440 Hz.
winddruk: 88 mm WK
stemming: ongelijkzwevend
naar eigen ontwerp
(met twee reine tertsen)
diskant: vanaf cis¹

Tab. 1: Technische gegevens

Bourdon 8' (C-h in cederhout)	Prestant 4'
Roerfluit 4'	Nazard 2 2/3' sup.
Doublette 2'	Fluit 2' sup.
Kwint 1 1/3'	Terts 1 3/5' sup.

Tab. 2: Dispositie

LUK BASTIAENS

Het historische orgel van 1766 in de Saint-Barthélemy-kerk te Moeskroen gerestaureerd

De fusiegemeenten Moeskroen en Komen-Waasten liggen in het zuiden van West-Vlaanderen, aan de Franse grens. Van oudsher is dit grensgebied tweetalig, maar ingevolge de typisch Belgische politieke koehandel zijn de twee gemeenten in 1963 ingelijfd bij de provincie Henegouwen. In ruil werd de zogenaamde Voer-streek (6 dorpen) overgeheveld naar de provincie Limburg; daar waar het Vlaamse aandeel in Moeskroen en Komen langzaam uitdooft, blijven in de Voer de franstalige aanspraken zeer levendig (cfr. de "Retour à Liège"-beweging met o.m. J. Happart die tot de Belgische fenomenen behoren waar buitenlandse journalisten steeds een vrolijke kluit aan hebben).

Geografisch gezien zijn Moeskroen en Komen thans Waalse enclaves in Vlaanderen; de parochies zijn in 1967 overgedragen aan het bisdom Doornik, maar worden in een aantal gevallen nog bediend door (tweetalige) priesters van het bisdom Brugge.

De Doornikse orgelbouwer Bertrand Couvreur is een telg uit deze streek en had het genoegen het orgel in de hoofdkerk van Moeskroen te mogen restaureren. Een inwijdingsconcert vond plaats op 28 september 1997.

Moeskroen bezat ooit een Deryckere-orgel (Kortrijk, 1750) dat echter in 1794 door de Franse revolutionairen werd vernield. In 1803, bij de heropening der kerken, slaagde organist J.F. Demyttenaere erin een occasie-orgel op de kop te tikken; de kerkarchieven blijven helaas stom betreffende de herkomst en het auteurschap van dit orgel. Het enige bekende gegeven is het (vermoedelijke) bouwjaar 1766, dat in een cartouche prijkt onder de middentoren. Een niet uit te sluiten hypothese is dat het hier een (zeldzaam!) werkstuk betreft van de Rijsele orgelmaker Vander Haeghen; deze was een uitgeweken Vlaming en zou leerling geweest zijn van Forceville (?) en/of Van Peteghem. In dit orgel is alvast een *Voix Humaine* bewaard gebleven die nauw verwant is met werk van Van Peteghem.

Afb. 12: Het historische orgel van 1766 te Moeskroen

Doorheen de laatste tweehonderd jaar doorstond het instrument de bijna klassiek te noemen processen : kleine dispositiewijzigingen, overplaatsing in

Grand Orgue	Positif
Bourdon 16	Bourdon 8
Montre 8	Prestant 4
Bourdon 8	Flûte 4
Prestant 4	Nasard 2 2/3
Flûte 4	Doublette 2
Nasard 2 2/3	Tierce
Doublette 2	Fourniture 3r
Tierce 1 3/5	Cornet 3r
Larigot 1 1/3	Cromorne 8 bas/sup
Fourniture 3r	
Cymbale 2r	
Sesquialter 2r sup	Pédale
Cornet 5r	(aangehangen aan Gr.Org.)
Trompette 8 bas/sup	
Clairon 4 bas	
Voix Humaine 8 bas/sup	Tremblant doux

Tab. 3: Dispositie

- de orgelkast was onderaan flink ingekort, op het doksaal kon dit echter niet gerestaureerd worden omdat het gewelf te laag is; in het koor is voldoende plaats;

- de rijk versierde voet (voorheen onzichtbaar achter de balustrade) is thans weer te bewonderen;

- het koor heeft minder te lijden van de temperatuurschommelingen veroorzaakt door de verwarming met luchtstuwning.

De oorspronkelijke verf- en vernislagen zijn geanalyseerd door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium; het houtwerk is opnieuw in een bleke houtimitatie geverfd, dit fraaie schilderwerk verdient een bijzondere vermelding!

Het hoofdwerk bevindt zich achter het front, het positief zit in de voet van het meubel en heeft geen front (het klinkt uit via de drie panelen met ajour-werk). Achter het orgel zijn drie nieuwe spaanbalgen geplaatst. Het enige niet-historische element is het Duitse pedaalklavier van twee oktaven; deze toegeving is gedaan op aandringen van de opdrachtgever.

manuaalomvang: C.D - e³
pedaalomvang: C.D - e'
schuifkoppel Gr.Org. + Pos.
toonhoogte: a' = 415 Hz
stemming: ongelijkzwevend
met 4 reine tertsen

Tab. 4: Technische gegevens

PATRICK ROOSE

Bouwstenen

PATRICK ROOSE

Het Lovaert-orgel te Grotenberge

Overeenkomst met L. Lovaert uit 1855 voor de bouw van een nieuw orgel in de parochiekerk Sint-Pietersbanden en Sint-Berlindis.

Reeds geruime tijd was bekend, op basis van constructiekenmerken, dat het orgel in Grotenberge (bij Zottegem) uit het atelier van de orgelmakers Lovaert kwam. Tijdens opzoekingswerk in het kerkarchief van Grotenberge trof Koenraad De Wolf, uit Zottegem-Strijpen, de in het *Resolutieboek van de Kerkraad*⁽¹⁾ overgeschreven tekst van de bouwovereenkomst aan; hiermee is het auteurschap van Lovaert ook archivalisch bestatigd. Wij ontvingen een afschrift van deze tekst, waarvoor onze welgemeende dank.

In de periode 1853-55 werd in Grotenberge een nieuwe kerk opgetrokken, naar ontwerp van J.A. Clarysse, priester, architect en oudheidkundige. Uit een brief van Clarysse, d.d. 31 mei 1853, aan het kerkbestuur van Grotenberge⁽²⁾ blijkt dat hij, naast bepaald meubilair ook de "orgelkas" ontwierp. Jan August Clarysse⁽³⁾ (°Meulebeke 1814 - °Roeselare 1873) was als zoon van een aannemer al vroeg vertrouwd met bouwkunde; zo nam hij bij de dood van zijn vader de leiding over bij de bouw van de kerk van Meulebeke-Marialoop. In 1842 werd hij priester gewijd, en was onderpastoor in Watou (1842), Wingene (1846) en Lendeledede (1863). Te Wingene stichtte hij een "Teekenschool" en schreef een *Leergang van praktische bouwkunde*. In 1868 kreeg hij de opdracht de nieuw gestichte O.-L.-Vrouwparochie te Roeselare te leiden en er een zelf ontworpen kerk te bouwen; na voltooiing van deze onderneming werd hij als eerste pastoor aangesteld, doch hij overleed enkele weken later.

Hij ontwierp talrijke kerken, kapellen, klooster- en schoolgebouwen enz. Hij maakte tevens ontwerpen voor kerkmeubelen, en naast zijn ontwerp van het Grotenbergse orgelfront was ook het ontwerp voor het Maximilien Van Peteghem-orgel (1864-68) te Ardoorie van hem. Als oudheidkundige heeft hij deelgenomen aan het Congres van Mechelen van 1863. In tegenstelling tot veel

tijdgenoten meende hij niet dat het zin had om de gotiek - die hij weliswaar erkende als hoogste expressie in de christelijke kunst - na te bootsen. Zijn ontwerpen zijn opgevat in een vrij geïnterpreteerde neogotische of neoromaanse stijl.

Naast Grotenberge realiseerde hij nog volgende kerken in Oost-Vlaanderen: Maria-Aalter, 1850-51; Poesele, 1850-52; Gontrode, 1854-55; Serskamp, 1856-58; Wontergem, 1857-59; Melsele, O.-L.-Vrouw van Gaverland, incl. meubilair, 1862 e.v. Terloops willen we ook Abele (Franse grens), 1858 e.v. en Ruiselede-Doomkerke, 1864-67, vermelden. Is het toeval dat in enkele van deze kerken ook orgelmaker Lovaert aan het werk ging? Voorlopig durven we hieromtrent geen conclusies trekken.

Keren we terug naar Grotenberge. Pas op 2 maart 1855, twee jaar na de ontwerpen van Clarysse, gaf de bisschop van Gent zijn instemming voor de aanschaf van het nieuwe orgel, waarop de Kerkfabriek in een buitengewone zitting van 19 augustus 1855 besliste dit orgel te laten vervaardigen door orgelbouwer Leo Lovaert (die zijn zoon Louis mandateerde om de overeenkomst met de Kerkfabriek te ondertekenen).

Blijkens een vermelding in het *Liber Memorialis* van de parochie⁽⁴⁾ kon het nieuwe orgel reeds in september van hetzelfde jaar 1855 in gebruik genomen worden, zoals overigens in het contract bepaald was. Dezelfde bron vermeldt als kostprijs een bedrag van 2.275 frank. Hoe Lovaert het klaarspeelde om op één maand tijd dit orgel te leveren blijft ons voorlopig een raadsel.

Nota: De pastorij van Grotenberge is thans ingericht tot cultureel centrum; de kerkarchieven zijn overgebracht naar de dekenij in Zottegem.

Kerkarchief Grotenberge, *Zittingen van den Kerkraad sedert 1842*, f° 101-104, Proces-Verbaal van de vergadering van de Kerkraad van 19 augustus 1855:

n° 1 voor eerst moet er gemaakt worden eene nieuwe kasse volgens aangewezen plan en van den heer Pastoor onderteekent, de voorzyde en de twee zijdekanten van spitschen hout en van achter van deilen hout, gelyk aen het voornoemd plan.

n° 2 Een nieuw secreet van vier-en-vyftig gravueren van spitschen hout, waerop zullen kunnen geplaets worden de onderschrevene registers.

n° 3 Een nieuw klavier van vier-en-vijftig touchen, beginnende met *ut* tot *fa* boven de vierde octave en die zal beleyd zyn met ivoor en de halve toonen met zwart ebben hout.

Nota het klavier zal alvoren geplaets worden.

n° 4 Eenen nieuwen abregé in hout, de Drayers wellekens in koper en de armkens in yzer, de welke dienen voor aen een schakeling van het klavier.

n° 5 Twee nieuwe cornetsecretjens, die moeten verheven geplaets worden in het binnenst van de kasse met hunne noodige windbuyzen en zyn van negen-en-twintig gravueren.

n° 6 De orgel zal bevatten de volgende Registers

no	1° bourdon spreek. 8	6° trompet supr. 8
	2° prestant 4	7° traversiere supr. 8
	3° flute 4	8° furniture 2
	4° doublette 2	9° Cornet 5
	5° trompet bas 8	10° Tremblant doux

n° 7 Twee nieuwe blaesbalken of eene met pompen van deelen hout en de ploeyers van spitschen hout en twee dikte beleyd met vel.

n° 8 Alle deze voorschrevene registers zullen moeten gemaakt zyn van goede orgelmetalique stoffe, in plaets van getrokken lood, uytgezonderd den prestant deezen van puer Engelsch *tin* moet gemaakt zyn en schoon gepolierd en de schilden verguld, de welke moeten dienen voor het plaetsen in de voorzyde der kasse.

n° 9 De onkosten van logement en verblyf gedurende de plaetsing der orgel zyn ten laste van den orgelmaeker.

n° 10 Het kerkbestuer verpligt zich de orgel by den gemelden orgelmaeker te zenden haelen met twee wagens.

n° 11 Alle deze bovengemelde werken zullen gemaakt en geplaetst worden op den ocsael in de kerk te Grootenberge voor de somme van twee duyzend een honderd, vyf-en-twintig francs, waer van de betaeling zal geschieden naer dat de orgel geplaets, onderzocht, en goedgevonden is de som nu [?] van twalf honderd francs. De negen honderd vyf-en-zeventig overschietende francs zullen binnen den tyd van zes jaeren betaeld worden in zes gelijke deelen, waer van het eerste deel betaalbaar zal zyn met den intrest van dry par honderd ten eersten september 1800 zes-en-vyftig en alzoovs van jaer tot jaer en waer van de laeste betaeling zal geschieden den Eersten september 1800 een-en-zestig.

n° 12 Den orgelmaeker garandeert de orgel gedurende tien jaeren voor alle braek, die voor gebrekkelykheid kan voorskomen, uytgezonderd de onvoorzienne toevallen als vuer, donder en zoo voors.

Hy verbind zich ook de orgel de twee eerste jaeren in goeden staet van harmonie en accord te zullen houden, als ook van de orgel te plaatsen dat

zy voor vyftienden september aenstaende kan gespeeld worden.
Aldus gedaen in dubbel waer van een tot gouverne van den voornoemde
orgelmaecker mits ons eene zelve te verleen en te Grootenberge den
negentiende augustus voornoemd.

Getekend door de leden van de Kerkraad en door Louis Lovaert "in de naem
van mynen vader".

VOETNOTEN

- ⁽¹⁾ Kerkarchief Grotenberge, *Zittingen van den Kerkraad sedert 1842*.
⁽²⁾ Kerkarchief Grotenberge, *Stukken aangaande het opbouwen der nieuwe kerk en eenige
meubelen derzelve*.
⁽³⁾ J. VAN CLEVEN, *Clarysse*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. X, Brussel, 1983.
⁽⁴⁾ Kerkarchief Grotenberge, *Liber Memorialis Ecclesiae et Parochiae de Grootenberge
(Brijvelde)*, f° 2.

Een interessant orgel wordt
degelijk gemaakt, graag bespeeld
en goed onderhouden.

PIETER VANHAECKE
STEMMEN EN ONDERHOUDEN

G. Benoîtlaan 23/1

1170 Brussel

© 02/660.20.30

Een ruime ervaring als bron van kennis
en ambacht om uw orgel
-historisch of modern- degelijk te
onderhouden.
Duidelijke en juiste prijsopgave,
zorgvuldige afwerking

Besprekingen

CD's

*Consonanze stravaganti. Musica Napoletana per organo, cembalo e cembalo
cromatico* door CHRISTOPHER STEMBRIDGE o.a. aan het orgel van S. Niccolo Oltrarno in
Firenze (1581). - Helicon Harmonia Mundi, in de reeks Ars Musici - AM 1207-2 -
totale speelduur 67'49''

Programma: werk van De Macque, Trabaci en enkele minder bekende namen; er wordt voorwaar
ook een werk aangetroffen van Don Carlo Gesualdo da Venosa. De titel van de CD verwijst naar
het feit dat er nogal wat werken uitgevoerd worden waarin de Stravaganze-techniek toegepast is
(d.i. dissonanties die voor die tijd als extravagant overkwamen, geaccentueerd door de
middentoonsstemming, maar waarvan de expressiviteit vooral ligt in het spel van spanning-
ontspanning).

Op deze CD wordt vooreerst een orgel bespeeld van D. Romani, 1581,
kerk S. Niccolò Oltrarno in Firenze, in 1985 gerestaureerd door P.P. Donati. De
nogal spichtige toucher laat vermoeden dat C. Stembridge eerder een clavecinist
is.

Het "extravagante" aspect van deze CD ligt in het tweede deel, waar
chromatische cembali bespeeld worden. Het gaat weliswaar om reconstructies
door D. Wraight. De eerste is gebouwd naar Praetorius' Syntagma Musicum :
een experimenteel instrument met niet minder dan 19 toetsen per octaaf (alle
zwarte toetsen zijn dubbel, dus C#/Db enz., en bovendien ligt tussen de E/F en
de B/C nog een toetsje voor resp. E# en B#). Het moet een ongelooflijke
concentratie vragen om zo iets te bespelen.

Het tweede instrument is een copie van een museumstuk van ca 1620, met verkort octaaf
aangevuld met F# en G# en in de drie volgende octaven met dubbele toetsen voor Eb/D# en G#/
Ab. Dit volstaat naar ons gevoel al ruimschoots om in de middentoonsstemming de reine tertsen
niet te compromitteren.

Patrick Roose

KAMEL D'HOOGHE aan het Lambert Van Peteghemorgel uit 1829 in de St.-Pieterskerk
te Bertem, samen met DIRK SNELLINGS (zang). - Ministerie van de Vlaamse
Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, M&L Orgels - CD COD 021-
97/1.

Met deze opname neemt het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap opnieuw de draad op van
een serie cd's die vanaf het midden van de jaren 1980 verschenen met als doelstelling het rijke en
verscheiden klankbeeld van het Vlaamse historische orgel vast te leggen en te publiceren.

Een volledige orgelmis van François-Joseph Féris, nl. *La Messe des solennels majeurs* van
1840 werd hier voor de eerste maal op cd vastgelegd en geeft ons een documentair beeld over de
toen gangbare alternatimpraxis: het orgel diende in het katholieke zuiden voornamelijk om de

gregoriaanse gezangen te omkransen met voor-, tussen- en naspelen. Daarom waren onze historische orgels ook voorzien van vele klankmogelijkheden die hoofdzakelijk Frans geïnspireerd waren en die de inhoud van de Latijnse teksten muzikaal konden onderlijnen. Bijzonder zijn de orginele orgelbegeleidingen bij de ordinariumgezangen die hier vertolkt worden door Dirk Snellings.

De opname opent met het feestelijk *Praeludium en Fuga in D* (BWV 874) uit het *Wohltemperiertes Clavier* van J.S. Bach. Daarnaast brengt Kamiel D'Hooghe werken uit de tijd na Bach met componisten als Knecht, Cramer, Oley en Kittel. Deze galante stukken laten toe het orgel in al zijn registratiemogelijkheden te laten beluisteren.

Deze cd is niet enkel een promotie van het Vlaamse historisch orgel. Meer nog, Kamiel D'Hooghe promoot ook werk van Vlaamse componisten met composities voor klein orgel van Jan Van Landeghem en Flor Peeters.

Het inlegboekje is helaas niet met dezelfde zorgvuldigheid samengesteld: het programma bevat heelwat drukfouten, vergeten en foutieve registraties en ontsieren zo deze uitgave. Het tweede deel van het booklet is gewijd aan een (viertalige) bijdrage over het belang van de orgelmakers Van Peteghem en de historiek, de restauratie (Dierik Potvlieghe, °1969) en de dispositie van het Bertemse orgel.

LUK BASTIAENS

Boeken

Orgues de Wallonie. Inventaires thématiques. - 260 p. per deel, ingenaaid, formaat 21 x 29,7 cm, 450 Bfr per deel

Verkrijgbaar bij Ministère de la Région Wallonne, DGATL/Patrimoine - Service des publications, Rue des Brigades d'Irlande 1, B-5100 Namur of per fax: 081/33.22.91

Terwijl in Vlaanderen de Rijksdienst voor Monumenten- & Landschapszorg met de inventarisatie van het orgelbezit van wal stak in 1972, is het in het Waalse landsgedeelte lang stil gebleven op dat domein. In 1981 was er een moedige doch solitaire poging van Jean Ferrard die zelf een inventarisatie uitgaf van de orgels in Waals-Brabantse kerken. Helaas zou het bij dit ene deel blijven: een dergelijke gigantische onderneming is zonder voldoende mankracht en vooral zonder (financiële) ruggesteun van de overheid niet tot een goed einde te brengen.

Een tweede aanzet volgde in 1992 toen Roland Servais, ook weer ten privaten titel, een deel publiceerde over de Henegouwse orgels, nl. het arr. Doornik. De uitgave viel noodgedwongen heel wat minder luxueus uit dan die van J. Ferrard, en was bovendien zeer geschematiseerd: over elk orgel, ongeacht het belang ervan, vindt de lezer een "fiche" van twee tegenoverliggende bladzijden, waarvan een groot deel dan nog wordt ingenomen door één afbeelding van het orgel (wat uiteraard onmisbaar is) en één van de speeltafel (wat veelal niet relevant is). Hoewel R. Servais niet over subsidies beschikte, had hij toch de intentie om jaarlijks een arrondissement aan te pakken en via "desktop publishing" (zoals zijn eerste deel) de publicatie zelf te verzorgen.

Kort daarna ontwaakte de Waalse gewestregering uit haar lethargie: minister Robert Collignon

gaf aan Servais de opdracht om gans Wallonië af te werken en stelde hem zelfs in de mogelijkheid beroep te doen op een groep medewerkers; voorwaarde was wel dat het werk eind 1994 klaar zou

zijn. Wat geschiedde. Maar daarmee was de Waalse inventarisatie nog niet aan de eindstreep: het moest nog tot dit jaar duren eer fondsen vrijkwamen voor drukken en uitgaven. Maar aldus worden ons nu de eerste twee delen te koop aangeboden.

Het betreft

- Vol. 1 : prov. Luik, arrondissementen Hoei en Borgworm [Liège; Huy et Waremme]

- Vol. 2 : prov. Henegouwen, arrondissementen Zinnik en Thuin

[Hainaut; Soignies et Thuin].

Er zullen in totaal 10 boekdelen verschijnen, die elk één of meerdere arrondissementen behandelen. (Het laatste deel zal als supplement een algemene index bevatten.)

Ook hier wordt het rapporteringssysteem van Servais aangehouden: over elk orgel twee bladzijden, met afbeelding

orgelkast, afbeelding speeltafel, dispositie, beknopte historiek, korte technische beschrijving, staat van bewaring. Vermeldenswaard is dat niet enkel orgels van kerken opgenomen zijn, doch ook die van kloosters, scholen, en zelfs van een aantal privé-personen.

PATRICK ROOSE

Partituren

HENRY SMART. *Festive March*

Uitgave: Harmonia, H.U. 4044, 16,95 fl.

Deze *Festive March* in D van de Britse orgelcomponist Henry Smart (1913-1897) werd voor de eerste maal uitgegeven in 1878 als bijdrage aan *The Organist's Quarterly Journal*. Het is één van zijn meest aanstekelijke en direct aansprekende werken geschreven voor een groot orgel. Het stuk is te omschrijven als feestelijk en vol levensvreugde. In het stuk worden door de componist duidelijke aanwijzingen gegeven voor registraties, klavierwisselingen en zwelkastgebruik. Deze uitgave werd verzorgd door Bram van Oort.

LUK BASTIAENS

ADOLPHE FRIEDRICH HESSE. *God save the King*

Uitgave: Harmonia, H.U. 4045, 16,95 fl.

Voor het eerste verschijnt hier in een nieuwe uitgave de variaties op *God save the King* opus 67 van de destijds bekende orgelvirtuoos Adolphe Friedrich Hesse (1809-1863) uit Breslau. Deze variaties op het Britse volkslied werden gecomponeerd naar aanleiding van een voor het jaar 1842 geplande reis naar Engeland, samen met Louis Spohr, aan wie het werk is opgedragen. De oorspronkelijke tweede druk van het werk wordt in deze publicatie van Ewald Kooiman gevolgd.

LUK BASTIAENS

1753. Dit jaartal staat gekrast hoog boven op de orgelkast van de Sint-Annakerk te Hamme. Te hoog voor graffiti van koorzangers of orgeltrappers — dit moet dus het bouwjaar zijn. Pieter Van Peteghem maakte dit instrument in een kast uit 1726. (Misschien is ze zelfs nog ouder, en werd zij in 1721 door de orgelbouwer Jozef Bader gemaakt.) Met haar steenrode kleur en het rijkelijk-vergulde snijwerk is het een opmerkelijk meubel.

Het zoeken naar de oude toonhoogte was een leerzaam proces. De pijpen werden geduldig uitgelengd, totdat ze schier vanzelf in de rustige, dragende toon vielen. Bij een orgelrestauratie spreken de pijpen voor zich.

De restauratie van het Van Peteghemorgel van Hamme-Sint-Anna werd voltooid in 1995.

PELS D'HONDT
 ORGELBOUWERS SINDS 1892

Mededelingen

Het Brugse kathedraalorgel na 60 jaar ballingschap terug op zijn plaats

De Bestendige Deputatie van de provincie West-Vlaanderen heeft de principiële beslissing genomen om het orgel in de kathedraal van Brugge in ere te herstellen op zijn oorspronkelijke plaats.

In 1717-19 bouwde Jacobus Van Eynde, afkomstig uit Frans-Vlaanderen en als orgelmaker gevestigd te Ieper, in de Sint-Salvator het grootste orgel uit zijn carrière. De kerk was toen nog een collegiale kerk, en aldus werd het instrument op het koordoksaal geplaatst, met het hoofdwerkfront naar het schip gericht en het positieffront naar het kanunnikenkoor. In 1834, na de heropening van het bisdom Brugge, werd de kerk als kathedraal in gebruik genomen, en vormde de centrale plaats van het orgel blijkbaar geen probleem voor de uitoefening van de eredienst.

Doch op het eind van de 19de eeuw, in volle bloei van de neogotiek, doken de eerste puristen op voor wie de barokke koorafsluiting met doksaal, in een gotische kerk, een doorn in het oog was. J. Weale en A. Declos spreken van een "*lourde masse*" en de laatste voegt er aan toe "[...] *qui rompt complètement l'unité artistique*". In 1935 halen ze hun slag thuis: de altijd doortastend optredende bisschop H. Lamiroy besliste "om liturgische redenen" het hoofdwerk open te maken. Doksaal en orgel werden naar de westzijde van de middenbeuk overgeplaatst; het instrument werd grondig gemoderniseerd door J. Klais (Bonn); het positief werd onder het hoofdwerk aangebracht en door twee nieuwe pedaaltorens geflankeerd.

Met een revalorisatie kan men thans in Brugge tot een zeer aantrekkelijk alternatief komen:

- op het herplaatste koordoksaal kan een uniek barokorgel herrijzen: van Van Eynde zijn immers de orgelfronten, de dubbellade van het hoofdwerk (een ervan is helaas zwaar beschadigd geraakt in de jaren '80), de positieflade en een ruime hoeveelheid pijpwerk bewaard gebleven;
- het Klais-orgel kan als concertorgel op zijn huidige plaats behouden blijven, in een bijpassende nieuwe orgelkast.

In memoriam Willy Snellings

Willy Snellings (° Stekene 3 april 1915 - + Gent 20 oktober 1997) organist, koördirigent en componist, deed na de middelbare studies te Sint-Niklaas professionele muziekstudies aan het Lemmensinstituut. Na achtereenvolgens organist geweest te zijn aan de Santa-Mariakerk te Schaarbeek (1934-1945), de decanale Sint-Jan-Baptistkerk te Waver (1945-1951) kon hij zijn levenswerk opbouwen te Beveren-Waas als organist aan de Sint-Martinuskerk (1951-1980) en als stichter-directeur (1953-1980) van de gemeentelijke muziekschool. In 1985 gaf hij bij Vergaelen de bewerking van de Vlaamse nationale hymne *De Vlaamse Leeuw* voor groot orgel uit. Daarna componeerde hij in 1986 achtereenvolgens de *Toccata Paschalis*, *Gaudium paschale* en het *Koraal en vier variaties* op het lied *Tussen Licht en Donker*. Hiermee werd hij in datzelfde jaar een eerste maal bekroond met de SABAM-Prijs *Compositiewedstrijd Flor Baron Peeters*. Deze twee composities werden in eigen beheer uitgegeven (Putkapelstraat 133, B-9820 Sint-Denijs-Westrem). In 1996 behaalde hij opnieuw de SABAM-Prijs *Compositiewedstrijd Flor Baron Peeters* met de *Symfonische Parafrase over het Pools Maria-lied: Z Dawna polski tys Krolowa*. Zijn orgelwerken zijn gecomponeerd in een eerder traditionele klanktaal, hebben een rijk gekleurd harmonisch palet en een beweeglijke stemvoering.

Luk Bastiaens en Wenceslaus Mertens nieuwe beheerders bij de VVBO

Tijdens de laatste algemene vergadering van de Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst werden de beheersmandaten herzien. Luk Bastiaens en Wenceslaus Mertens zijn als nieuwe beheerders aangesteld, terwijl de beheersmandaten van Kamiel D'Hooghe, Agnes D'Hooghe-Dumon, Bernard Huys en Patrick Roose bevestigd werden.

Orgeltrip Haspengouw, 13 april 1998

Het Ancionorgel (1654) in de Begijnhofkerk te Sint-Truiden, het Clerinxorgel (1867) in de Basiliek te Kortenberg, de Pereboom- en Leysorgels in de St.-Jan-De-Doperkerk te Tongeren (1853) en de St.-Agapituskerk te Vliermaal (1888), het Pereboomorgel (ca 1900) te Herstappe en het recente Nagelsorgel te Vrijhern worden bespeeld door Luc Poinet.

Inlichtingen: Toerisme, D. v. Leeuwenstraat 23, 3840 Rijkel-Borgloon, tel. 011/69.58.59.

Orgeldag rond Van Peteghem-orgel, Vrasene 19 april 1998

Om 15 u geeft Kamiel D'Hooghe, zelf afkomstig van Vrasene, een openbare orgelcursus. Amateurs en orgelstudenten kunnen inschrijven en voorspelen, los van elke prestatie- of examendrang. Specifieke speelwijzen, een geëigend repertoire, en de vele registercombinaties van dit kleurrijke elegante orgeltype komen aan de orde. Om 20 u geeft Peter Van De Velde het slotconcert.

Inlichtingen: Roger Herman, Kerkstraat 69, 9120 Vrasene, tel. 03/7758942.

Colloquium: "P. V. Peteghem-orgel in perspectief", Gent 16 mei 1998

Op 16 mei 1998 (van 10.00 uur tot ca 16.00 uur) wordt een colloquium georganiseerd met volgende onderwerpen: "Het Pierre Van Peteghemorgel in Gent" en "Relaties tussen de Van Peteghemorgels in Haringe en Gent". Besloten wordt met een panel van deskundigen die een interactief gesprek zullen voeren. Aan de hand van het historische keuringsverslag uit 1849 wordt het orgel uitvoerig bespeeld en besproken.

Inlichtingen: Pastorie O.-L.-Vr.-St.-Pieters, Sint-Pietersplein 2, 9000 Gent, tel. 09/2254437

Improvisatiecursus, Knokke-Heist, 29 juni-3 juli 1998

De Utrechtse organist Gijsbert Lekkerkerker geeft van 29 juni t/m 3 juli eerstkomend in de St.-Margaretakerk te Knokke een orgel improvisatiecursus waarin diverse vormen behandeld worden.

Inlichtingen: Jan Baert, Dorpsstraat 114, Knokke-Heist, tel. 050/60.74.82

Orgel- en kunstreis naar de Bodensee, 15-23 augustus 1998

Een orgel- en kunstreis, geleid door Kamiel D'Hooghe en Robert Muys, is gepland van 15 tot 23 augustus 1998 naar Bodensee op een drielandenpunt waar Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk elkaar raken. Het geplande reisgebied bestrijkt voor de orgelbouwcultuur voornamelijk twee hoogst merkwaardige historische territoria met beroemde meesters:

- Die oberschwäbischen Meister Riepp, Rabiny, Holzhey, Kiene, en

- Die Bodenseemeister: Gabler, Aichgasser, Lang, Maucher, Nägele, Hieber.

Inlichtingen: Stichting Mens Land Ruimte Cultuur, Nervierslaan 135/51, 1040 Brussel.

Connaissance de l'Orgue 100

De *Revue de l'Association Française pour la Sauvegarde de l'Orgue Ancien* presenteert haar honderdste nummer met een inleidende hommage aan de organoloog - musicoloog Pierre Hardouin die sedert dertig jaar hoofdredacteur is van het feestvierende tijdschrift dat in Frankrijk voor een soort omwenteling heeft gezorgd in de benadering van vele historische orgels. Aan dit jubileumnummer (181 bladzijden) hebben elf deskundigen meegewerkt. Zij staan in voor stevig onderbouwde artikels over: historische orgels te Bourges, Lavedan, Liège, l'Avant-Coureur en Villeneuve-lès-Avignon; de orgelmakers Lefebvre, Küttinger en Callinet; merkwaardige fluitvormen van Royer te Cavaillon; registratiepraktijk op een Silbermannorgel te Bouxwiller en de evolutie van de Franse orgelbouw van Clicquot tot Cavaillé-Coll.

Redactie: P. Hardouin, 85, rue de la Santé, F-75013 Paris.

Johann Gottfried Walther, 250 jaar geleden gestorven

Johann Gottfried Walther, auteur van het merkwaardige *Musicalisches Lexicon* (1732), en componist van een 100-tal orgelcomposities, werd geboren te Erfurt in 1684 en overleed te Weimar in 1748. Hier was hij stadsorganist vanaf 1707 tot aan zijn afsterven. In 1708 gaf hij vanuit zijn compositorische ervaring een handboek uit getiteld: *Praecepta der Musicalischen Composition*. Hierin wordt ondermeer de retoriek en de affectenleer behandeld. De verwantschap en de vriendschap met Johann Sebastian Bach leidde tot gemeenschappelijke belangstelling voor de Italiaanse violstijl. Walther maakte aldus heel wat orgeltranscripties van vioolconcerti van Torelli, Albinoni, Gregori, Taglietti en Corelli. Een verjaardag om op het orgel te gedenken.

Regerdagen, Marburg 16-22 maart 1998

Orgel, koor en kamermuziekconcerten met werk van Max Reger worden gecombineerd met een tentoonstelling van het Max Regerinstituut (Karlsruhe).

Inlichtingen: Jochen Kaiser, Schützenstraße 52, D-35039 Marburg.

Orgelacademie Kloster Steinfeld/Eifel, 22-28 maart 1998

Aan het historische Königsorgel (1727) wordt onder de leiding van Winfried Berger vanuit een bewuste lichaamshouding gewerkt aan speelstijl en techniek.

Inlichtingen: Winfried Berger, Vosshaar 18, D-48291 Telgte- Westbevern.

Napolitaanse orgelkunst, Deubach 14-16 april 1998

Roland Götz geeft een orgelseminarie voor *Studio XVII Augsburg* van 14 tot 16 april 1998 te Deubach bij Augsburg met als thema: de *Napolitaanse orgelkunst*.

Inlichtingen: Studio XVII Augsburg, Hermann-Löns-Straße 6, D-86459 Gessertshausen.

Interpretatiecursus, Keulen 14-18 april 1998

Clemens Ganz, organist van de Dom in Keulen, geeft van 14 tot 18 april 1998 op de drie nieuwe orgels van de stad Keulen een interpretatiecursus gewijd aan het werk van J.S. Bach, Rheinberger, Petr Eben en Franse romantische muziek.

Inlichtingen: Schwabenstraße 3, D-50996 Köln.

Orgelstage Jean Boyer, Saessolsheim Elzas 14-18 april 1998

Jean Boyer leidt met medewerking van Jan Willem Jansen te Saessolsheim in de Elzas van 14 tot 18 april 1998 een orgelstage.

Inlichtingen: As. Am. O. S., 38 rue des Forgerons, F-67270 Saessolsheim.

Orgel improvisatie cursus, Bad Nauheim/Bayreuth 16-18 april 1998

Torsten Laux geeft van 16 tot 18 april 1998 in de Dankeskirche te Bad Nauheim een orgel improvisatie cursus, gewijd aan koraalvoorspelen, liedvariaties en begeleiding, in verschillende vormen en stijlen.

Inlichtingen: Torsten Laux, Karlstr. 49, D-61231 Bad Nauheim (Hessen).

Internationaal orgelconcours, Capri 18-21 april 1998

Het tweede internationaal orgelconcours "Isola di Capri" heeft plaats van 18 tot 21 april 1998.

Inlichtingen: Association "Santa Sofia", via Nuova del Faro 59, B.P. 324, I-80071 Anacapri.

Duits-Franse Academie Saarlouis-Lisdorf 1-3 juli 1998

Marie-Claire Alain leidt van 1 tot 3 juli 1998 te Saarlouis-Lisdorf de Duits-Franse orgelacademie en zal er orgelmuziek behandelen van de Franse barok en van Jehan Alain.

Inlichtingen: Kulturamt der Kreisstadt Saarlouis, Grüne-Baumstraße, D-66740 Saarlouis.

Internationaal orgelconcours, Ljubljana, Slovenië, 5-12 juli 1998

Twee jonge Belgische organisten worden uitgenodigd om deel te nemen aan het vierde internationaal orgelconcours te Ljubljana, hoofdstad van Slovenië. De kandidaten worden verdeeld in twee groepen, onder 19 of onder 25 jaar. Er zijn verschillende plicht- en keuzewerken in diverse stijlen.

Inlichtingen: European Young Organist Competition, Cankarjev Dom, Ljubljana, Slovenië.

Spaanse orgelmuziek, 9-17 juli 1998

De universiteit van Salamanca organiseert voor de 19de maal een interpretatie cursus over de Spaanse historische orgelmuziek. Guy Bovet zal andermaal de cursus leiden op drie historische orgels van de kathedraal van Salamanca. Excursies naar historische orgels zijn voorzien.

Inlichtingen: Mademoiselle Marisa Aubert, CH-1323 Romainmôtier.

Interpretatie cursus Spaanse orgelmuziek, Tarragona 20-25 juli 1998

José Maria Mas Bonet geeft vanaf 20 tot 25 juli een interpretatie cursus gewijd aan de Iberische orgelliteratuur aan het orgel van Montblanc (1750) en met excursies naar historische orgels.

Inlichtingen: M. Mas, case postale 531, E-43200 Reus.

Agenda

Radio 3, elke zondagmorgen om 11 u: Orgel magazine

MAART

zo 01 12 u Gent, O.-L.-Vr.-St.-Pieterskerk, Jean Wolfs (NL), orgelmis
za 21 20.30 u Stabroek, Sint-Catharinakerk, Wannes Vanderhoeven

APRIL

ma 13 09 u Haspengouw, orgeltrip, 9 u. vertrek aan het kasteel van Rijkel, 9.30
u. vertrek aan het station van St.-Truiden
za 18 20 u Puurs, St.-Pieterskerk, Kamiel D'Hooghe
zo 19 15 u Vrasene, H.-Kruiskerk, cursus Kamiel D'Hooghe
zo 19 20 u Vrasene, H.-kruiskerk, Peter Van de Velde
vr 24 20 u Melle, St.-Martinuskerk, Kristiaan Seynhave

MET

zo 03 20 u Gent, St.-Annakerk, Odile Pierre (F)
zo 03 Leuven, LOK-orgeltocht
di 05 20 u Brussel, O.-L.-V. van Laken, Ludger Lohmann (D)
vr 08 20 u Gent, St.-Baafskathedraal, Edward De Geest en kathedraalkoor
zo 10 16 u Idegem, St.-Pieterskerk, Kamiel D'Hooghe
zo 10 20 u Gent, St.-Annakerk, Kristiaan Seynhave
di 12 20 u Brussel, O.-L.-V. ter Zavel, Harald Vogel (D)
za 16 09.30-17.00 u Gent, O.-L.-Vr.-St.-Pieterskerk, colloquium "Van Peteghem"
za 16 20.30 u Achel, Monulfus- en Gondulfuskerk, Joost Vermeiren en koor Achel
zo 17 18 u Watervliet, O.-L. Vrouwkerk, Frank Heye en F. Gauwe, zang
zo 17 20 u Gent, St.-Annakerk, Olivier Pèrin (F)
zo 24 20 u Gent, St.-Annakerk, Carlo Hommel (L)
ma 25 20 u Brussel, O.-L.-Vr. ter Zavelkerk, Reitze Smits (NL)
do 28 20 u Kuurne, St.-Michielskerk, Kamiel D'Hooghe
zo 31 20 u Gent, St.-Annakerk, Joris Verdin

JUNI

do 04 20 u St.-Niklaas Tereken, St.-Jozefkerk, Win Van Den Berg
vr 05 20 u Gent, O.-L.-Vr.-St.-Pieterskerk, Ton Koopman (NL)
vr 05 20.30 u Ieper, St.-Pieterskerk, Edward De Geest
za 06 20 u Gent, St.-Baafskathedraal, Kamiel D'Hooghe
za 13 20 u Gent, St.-Baafskathedraal, Peter Pieters
zo 14 18 u Watervliet, O.-L.-Vrouwkerk, Erwin Van Bogaert
za 20 20 u Gent, St.-Baafskathedraal, Edward De Geest

Orgeltijdschriften

Ars Organi - XLIV, 1997, nr. 4/dec.: C. AHRENS, *Die von Fr. Weigle und J. & P. Schiedmayer erbaute Parabrahmorgel (1908) in Eichwalde*; G. SEGGERMAN, *Orgelbewegter Orgelbau in Hamburg zwischen 1925 und 1940*; K. Beckmann en B. Billeter, *Problem der Sextole in D. Buxtehudes g moll Präludium*.

Gregoriusblad - CXXI, 1997, nr. 3/dec.: A. KURRIS, *De klank bij het woord gevoegd (III)*.

Het Orgel - XLIII, 1997, nr. 10/nov.: W.S. ROS, *Overwegingen bij Bachs Orgelbüchlein*; F. JESPERS, *Over de klank van Pereboom & Leijser-orgels*; M. LEMMENS EN J. MERTENS, *Christian-Ludwig König, Rijnlants orgelmaker in dienst van Alden en Nieuwen Biezen (1787-1788)*; W. KLOPPENBURG, *Op zoek naar een nieuw profiel van de kerkmusicus*; - XLIV, 1998, nr. 1/jan.: J.-P. KNIJFF, *Veelstijligheid en smaakontwikkeling*; H. FIDOM EN M. ROST, *Restauratie / uitbreiding Sauer - orgel St.-Petri-Dom te Bremen*; P. VAN DIJK, *Recente doctoraalscripties op orgelgebied*.

La Tribune de l'Orgue - XLIX, 1997, nr. 4/dec.: G. BOVET, *Les orgues de la cathédrale Saint-Paul à Londres*; G. BOVET, *Un quart d'heure d'improvisation à l'intention des organistes de paroisse*; P. DESPONT, *Un premier festival d'improvisation à l'orgue à Lausanne*.

L'Organiste - XXIX, 1997, nr. 4/dec.: C. CHARLIER, *Visages de la fugue dans l'Europe baroque (II)*; J. JACOB, *Histoire des orgues de Chaineux*; D. DE MARCHI-LEMOINE, *Jean-Baptiste Lemoine, musicien belge (1901-1959)*.

L'Orgue - 1997, nr. 243/juli: E. KOCEVAR, *Thierry Escaich, compositeur, organiste et pédagogue*; F. SABATIER, *L'oeuvre d'orgue de Jean- Claude Touche*.

Organist en Eredienst - 1997, nr. 11/nov.: K.T. DE JONG, *Orgelliteratuur bij gezang 126 (Une jeune pucelle)*; W. KLOPPENBURG, *Op zoek naar een nieuw profiel van de kerkmusicus*; J. TELDER, *Het "kunstwerk" te Kloete*; - nr. 12/dec.: B. WISGERHOF, *Franz Schubert en het orgel*; W. DIEPENHORST, *Een Europees orgelsymposium in Brussel*; - 1998, nr. 1/jan.: G. HOEKSTRA, *Staatsburger gesprekken*; W. DIEPENHORST, *Van Giessen-orgel in Holysloot gerestaureerd*; - nr. 2/feb.: J. DUBBELDAM, *Begeleidend en vrij orgelspel (I)*; W. DIEPENHORST, *Orgel Hervormde Kerk te Beusichem*.

The Diapason - LXXXVIII, 1997, nr. 10/okt.: W.A. WOJNAR, *The Organ Works of D. Buxtehude*; D. SCHMIDT, *An interview with Marilyn Mason, 50 years of teaching at The University of Michigan (I)*; H.L. HUESTIS, *Toward Accurate Data Collection and Temperature Control for Pipe Organ Tuning*; - nr. 11/nov.: D. SCHMIDT, *An interview with Marilyn Mason, 50 years of teaching at The University of Michigan (II)*; - nr. 12/dec.: J. FITZER, *National Convention*.

'Orgelkunst' is een driemaandelijks orgeltijdschrift, uitgegeven door de 'Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst' v.z.w., opgericht in 1978

XXIste jaargang, nummer 1 – maart 1998

ISSN 0776-9350

Redactieraad

hoofdredacteur: Kamiel D'Hooghe

redacteurs: Luk Bastiaens, Dr. Bernard Huys, Wenceslaus Mertens,
Patrick Roose

Medewerkers

J. Anaf, L. Bierens, J. Braekmans, W. Callaert, M. Cogen, D. David,
H. De Backer, Dr. J. De Bie, J. D'Hont, M. Lemmens, Dr. L. Lohmann (D),
D. Manneke, J. Moors, Dr. G. Peeters, R. Plovie, R. Schroyens,
Y. Senden, Dr. G. Spiessens, N. Waanders

Administratie en redactieadres

opgave van abonnementen en adreswijzigingen

Agnes Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen, tel. & fax 02/269.50.71

Abonnement voor 1998

België: 600 Bef / Studenten: 400 Bef

Nederland: 40 NGL

Overige landen: 800 Bef

Steunabonnement: 2000 Bef

Oude nummers/jaargangen zijn verkrijgbaar tegen gunstige voorwaarden
Inlichtingen op het redactie-adres

Betalingen

- Voor België: op postrekeningnummer 000-1587551-49
ten name van 'Orgelkunst', Beiaardlaan 1 te B-1850 Grimbergen
- Voor Nederland: op rekeningnummer 85.80.98.474 van
Kamiel D'Hooghe met vermelding "abonnement Orgelkunst"
- Overige landen: exclusief via overschrijving op postrekeningnummer
000-1587551-49

Advertenties

Inlichtingen en opgave bij de hoofdredacteur op het redactie-adres

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk
Overname van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijk verkregen toestemming
van de hoofdredacteur.

Frontpagina

Het Cavaillé-Collorgel in de concertzaal van het Kon. Conservatorium te
Brussel (1880)

Druk

Acco, Leuven